

VÉR GYÖRGY

RÁCSOK NÖGÖTT

HARMINC NAPIG MAGÁNZÁRKÁBAN

EGY ÚJSÁGÍRÓ NAPLÓJEGYZETEI
A MARKÓ UCCAI FOGHÁZBAN

SZEGED
DÉLMAGYARORSZÁG HÍRLAP- ÉS NYOMDAVÁLLALAT RT.
NYOMÁSA, 1929

Harminc napig magánzárkában. Harminc napig megszűnni embernek (enni. Harminc napig vezényszóra élni, lélekzeni, enni, járni, ülni... Harminc napig nem tudni akarni! Harminc napig megszűnni embernek lenni! lezárva: lakatok, rácsok és szuronyok között...

És nézni, lesni, lopni a szabadságot, amit kizártak a jalak, amit őriznek a szuronyok...

Sorok íródtak e kíméletlenségen, egy hónap kitörölhetetlen naplója.

Itt jönnek egymásután ez oldalakon — nyersen, korrigálatlanul, nyíltan. Ahogy kiíródtak egy fogházcella meszelt falai közzött, a gondolat megszületésének perceiben. A börtönórák eseményes kicsinységei, tragédiás tehetetlenségei. Nyers sorok, percmondatok: talán kirajzolódik belőlük a börtön élete.

Napló, amit kimentettem a szuronyok közül.

Harminc napig vezényszóra élni, tehetetlenül, lelakatolva és kiszolgáltatva... Harminc napig megszűnni mindennek, ami ucca, város, élet és ember...

A fogoly beszél. Korrigálatlanul, nyersen és nyíltan.

Ennyi az egész.

ELSŐ NAP

Mosolyogtam. Rámzárták az ajót és: mosolyogtam!

Ez volt az első érzés, az első gesztus.

Még nem vettem tudomásul, hogy fogoly vagyok, csak bejöttem a cellába. Második emelet 22. Mosolyogtam, mert eddig mindenki mosolygott és mert cellám megnyerő volt. Ez első percekben egyáltalán nem tartottam tragikusnak a helyzetet, hogy harminc napig itt fogok élni fehérre meszelt cellafalak, néhány könyv, vasajtó, fogas és egy bőrönd társágában. (És odakint az élet táncol!...)

Szinte meghittnek éreztem e szobát és mosolyogva néztem körül. A fogasra akasztottam a kabátomat, mint a ruhatárban koncert előtt, aztán kinyitottam kofferemet és kipakoltam. Mint egy új városban, valami hotelszobában. Úgyis azt mondta otthon, mikor elindultam kezemben a kofferrel: gondoljam, hogy Párisba megyek, vagy Amsterdamba... Mennyivel volt szébb, jobb és meghittebb a szobám Amsterdam tornyai fölött egy kanális partján, 2 forint 80-ért!...

Kipakoltam és — észre sem vettetem, hogy *fogoly* vagyok, hogy becsukták a vasajtót, hogy egyedül vagyok, hogy kiment a kulcsár, hogy megszűnt a mozgás, hogy megszűnt a szabadság!

Félórán keresztül mosolyogtam és jól éreztem magam. Nem is tudtam számot adni arról, hogy milyen volt, amikor becsapódott a vasajtó. Észre sem vettetem.

Kitettem asztalomra könyveimet — Nietzsche-t hoztam elmélyülésre, Mereskovszkijt csodálatra, Cervantest mosolygásra. Szépen ideálltak a falhoz és úgy néztek rám, mint egy könyvtár. Megnyugtatók. Biztatók. És e nyugodt, mosolygós hangulatban vizsgálódni kezdtettem.

Levettem a fairól a gépírásos táblát: »Házsabályok! A foglyok a következő szabályokhoz tartsák magukat!« És pontról-pontra elolvastam. Rendes fogoly akarok lenni. Nem találtam benne semmi zaklatót. Aztán megébédeltem a hazai kenyérből. És a lassú evés közben — nem kerget senki — végigfutottam az utolsó napot, amit még kint töltöttem.

A vonatindulás előtt kissé ideges voltam. Kipirult arccal lobogtattam a kendőt, ahogy állva, szomorúan és egyre messzibb maradt el Eszter és Veronika. Sokáig integettem.

Mintha mosolyogni láttam volna őket. Biztásul, megnyugtatásul. És ez idegességen felszaladt velem a vonat Pesten már nyugodt voltam. És este jó volt még egyszer végigmenni a körúton.

Reggel jöttem az ügyészségre. Szabályosan jelentkeztem. És délután kettőig várta, amíg megindultak velem. Először ideges voltam e nagy várakozásban. Aztán megnyugodtam és szivarra gyújtottam a folyosón. Jó mélyeket szívtam. Búcsúztam a Britanikáktól. Néha éreztem, hogy nagyon unom a várakozást, inkább vigyenek már le innen, ott legalább célja van, ha ülök. Ott legalább tudom, hogy most harminc napig ülnöm keli, hogy minden cél, ami befér a cellafalak közé: ülni és kergetni a napokat és várni a harmincadik nap reggelét.

A folyosón észrevette ezt egy őr és rámmosolygott:

— Maradjon csak nyugodtan, talán csali jobb itt várni, mint lent ülni!

Nem volt igaza. Várni: rémes.

Inkább ültem volna már.

Aztán megint rámszólt:

— Ne siessen, lesz elég ideje...

De bevallom, nem éreztem jól magam e várakozásban és inkább siettem volna: legyek végre lent! Bent!

Nemcsak a kíváncsiság hajtott, de a cél is. A cél pedig: minél hamarabb elvégezni, elintézni a harminc napot.

Volt azért valami kíváncsiság is e vára-kozás idegességében. Fogház! Fogolynak lenni!

őszinte sorok ezek itt, egyedül a cellafalak között. Minek tagadjam: vizsgálni akartam magam, milyen leszek egészen egyedül, bezárva és leláncolva a lakat erőszakosságával. Tisztában voltam a helyzettel: odabent alkalmam lesz egészen egyedül lenni magammal, egy kicsit jobban fogok megismerkedni magammal és időm lesz figyelni magamat. Érdektelt e téma. Hiszen oly kevésszer vagyok magamra magammal és odakint az egész dolog minden pozíban: álarc és színház. Itt bent időm lesz egészen őszintének lenni.

Kettőkor mégis összerezzenem. Az őr megfogta irataimat és rámszólt:

— *Indulhatunk!*

Összerezzenem. Olyasféle érzés volt ez, mint amikor elugrunk a villamos elől, vagy fizetésemelésért kopogunk a kiadó ajtaján. Vagy a rivalda elé kell állni, beszélni a nézőterhez, vagy amikor a régi diákságban kijött a gépek kerekei és szalagjai közül az első írás nyomtatásban. Összerezzenem, de ez nem volt csupán a félelem érzése.

Búcsúzóul rágyújtottam még. Sietve, lihegve, dolgozva szívtam, ahogy lefelé mentünk a kongó lépcsőkön, hogy teliszivjam magam, ameddig lehet. Néhány másodperc, aztán leérünk. A homályos üvegeken keresztül már látottam a szuronyok. El kellett dobni a cigarettag. Soha nem sajnáltam még ilyen szenvedőn, szomorúan és áldozatosan egy eldobott, rátaposott cigarettagéget. Még három szívás volt benne! És rátapostam!

Majd harminc nap múlva megint szívok.

Az őr kopogott és megjelent egy szurony a homályos üveg mögött. Ez már a fogház. Folyosó az irodához.

Mosolyogva fogadtak az asztaloknál. Szinte kedélyesen és szívélyesen. Ezek az arcok megnyugtattak. A nyugodt, nem parancsoló, nem bántó és nem gúnyos hangok elkergették azt a másik érzést. A megdobbanást.

Nyugodt voltam és nagyon természetes dolegnek tartottam, hogy egy egyenruhás úr felszólít, hogy rakjak ki minden a zsebemből. Azonnal teljesítettem, még egy zsebbenfejtett fogpiszkálót is kikotortam. Szinte hálás voltam neki a nyugodt szavakért. Hálás voltam, hogy nem nyúl a zsebembe, hogy nem kutat ki.

Jó érzés az *itt* is, — hinni, hogy bíznak bennem.

Ez a nyugalom, ez az enyhe és jóleső mosolygás kisért le a cellámba. Pedig jöttek aztán szokatlanabb dolgok is.

Levetkőztettek és kikutattak, megmotoztak! Máskor talán inzultusnak, pofonnak, hántásnak, fájdalomnak éreztem volna ezt az aktust, de most bennem mosolygott az első őr és az első iroda szelíd nyugalma, bátorító kedvessége.

Máskor biztosan lázadozva lealázva éreztem volna magam, hogy levetkőztet itt egy őr, mezítenre, kirázva még a harisnyámat is, végigmustrálja testemet, miközben én szégyenkezve állok és kiszolgáltatva egy idegennek, egy fogházörnek. Máskor dühösen lázadozva láttam volna, hogy míg én ott meztelenül és mindenből megfosztva állok egy pallón, emberek jönnek be csoportosan, hangosan és zajosan, akik végignéznek tehetetlen helyzetemben. Foglyok jöttek egymásután, akik fürödni mentek a motozó szobán keresztül.

Most nem lázadoztam, dühös sem voltam és természetesnek vettetem, hogy így végigvizsgálnak. Miért legyek én különb, gondoltam és hangosan tiltakoztam, amikor egy embert akartak adni, aki fölvinné bőröndöt.

Majd magam viszem, mondtam, mert ekkor még hittem a börtön és a foglyok demokráciájában. Később láttam, hogy fogolyszolidaritás

lehet, de fogolydemokrácia nincs.

Vigan lépkedtem a lépcsőkön fölfelé nehéz kofferemmel. Csak az volt nagyon kellemetlen, hogy mindenütt a hátam mögött jött mosolygó örööm. Nem tudom megszokni, hogy én járjak elöl, hogy én utánam tegyék be az ajtókat. Kint mindenig előreengedtem mindenkit, én csuktam be utoljára az ajtót. Itt nem lehet udvarias lenni, örööm mindenig előretessékel. Nem a *kisérést* éreztem a vig menetben, hanem azt a kellemetlen érzést, hogy nem vagyok udvarias, én lépek be először az ajtón, holott hátam mögött jön még valaki.

És ott állt előttem a börtön. Döngö lépcsőivel, hatalmas rácsaival — egy nagy rács az egész épület! — bezárt celláival, körbefutó folyosóival, — itt állt előttem a börtön: mint egy amerikai filmen! Csak a csikós ruhák hiányoztak a foglyokról. Kollegát nem is láttam. Csak öröket, oldalfegyverrel és szuronnyal. Meg kulcsárokat vizsgálódó szemmel és összeverődő kulcsaikkal.

Beírtak a könyvbe, aztán mugmutatták lakásomat. Második emelet 22. Azt hiszem második kapu a folyosón. Beléptem és mosolyogtam.

Rámzárták az ajtót és mosolyogtam.

Kinéztem az ablakon, ott a magasban és megláttam az eget. Kék volt és napfényes.

Biztató. Még az eget is látom.

Bejön a kulcsár, behozza a cédlámat. Kifüggesztik a nevemet, foglalkozásomat, mint egy kórházból a fejtáblára. És ráírták: *egy hónap!*

Azt mondja a kulcsár: egyedül leszek. Válaszszák ágyat, mert kettő van itt az ablak alatt. Kétágyas szobába dugtak! Párisban örülök, ha félágyas szobám van. Válasszak ágyat! Néhér választás. Egyik az egyik falnál, másik mellette a másik falnál. Közöttük egy hokedli. És mindegyiken barna pokróc, barna lepedő, barna párna. Válasszak ágyat! Könnyű mondanival... Könnyű választani. Mindakettő egyforma.

Van itt asztal is, valami bizonytalan színű *abrosszal* letakarva. A repedésekben régi és lekapart malmok nyomai látszanak. Elődeim ketten voltak e hotelben és malmoztak.

A falon kis szekrény is lóg, két polccal, mint a házigyógyszertár jó polgári lakásban. És a tetején két csajka és két pohár. Rendben állnak egymás hátán. És van itt még valami a sarokban, csak ez ne volna itt! Le van takarva a födele, de a csövek állandóan játszanak. Zúgnak, kiabálnak. Senki sem beszél itt, egész jó csönd van, de e csöveknek muzsikálni kell! Hogy ömlik itt állandóan a viz. Szaladnak le a falban.

Vendégem érkezik. A kulcsár mutatja be.

— A házimunkás...

Puccert kaptam, aki vizet hoz, aki takarít, aki megveti az ágyamat. Mindent megcsinál. Jó fiúnak látszik. Kitűnő puccer. Nézem a darócruháját, hiányzik karjáról az az ékalakú vörös sáv. Itt nem jelzik a puccereket.

Szóval a börtönben nincs demokrácia. Puccert adtak. Házimunkást.

Pedig ö is épúgy tölti itt büntetését, mint én.

Megágyaz. A kulcsár ránkzárja az ajtót, valami dolga akadt. Ketten vagyunk egyedül a cellában.

Rámnéz mosolyogni akaró szemével és ágyaz. Szólok hozzá:

— Milyen az élet itt?

— Jobb, mint a Gyűjtőben! — feleli. Ott nincs *blúz*.

És kioktat, hogy ég majd a villany, hogy a reggelit »roham-levesnek« hívják, hogy megyek majd sétálni. És elmondja, hogy négy hónapja van itt és még négy van hátra.

— Nyolc hónap — egy cipőért! — méltatlankodik.

És elmondja:

— Először is lopásért ítélték el, nyáron jöttem ki a Gyűjtőből. Rongyos volt a cipőm. Kilenc hónap alatt csak kilyukad a cipőm!

Nem igaz! Átmentem a Széna-térre, aztán vettettem egy pár cipőt. Másnap megismerték a lábamon. Hiába mondtam, hogy négy pengőért vettettem, lefogtak. És lehúzták a Lábamról a cipőt. Mezítláb kellett átjönnöm ide a rendőrségről! És ezért a cipőért adtak nyolc hónapot! Amit négy pengőért vettettem a Széna-téren...

Az első *kolléga* itt, akit találkoztam. Ez is ártatlan. Azt hiszem, itt mindenki ártatlan.

Meg akartam kérdezni még, hogy mi az: »roham-leves.« Hova kell rohanni? Jött a kulcsár, ki kellett mennie. Majd holnap megkérdezem.

A délutáni nap bemosolyog az ablak rácsain. Olvasok az asztalnál. Játszik velem.

Még mindig nem vettetem tudomásul, hogy fogoly vagyok. Hiszen nem történt semmi. Enyhe őszи délután van, szelíden rámszalad a nap, én Nietzsche olvasom. Csönd van. Csak a zongora hiányzik, ami felszürödik ilyenkor az első emeletről. Azt hinném, otthon vagyok a Kmetty-uccában.

Megint szól a zárban a kulcs.

— Parancsoljon sétálni menni.

Örömmel és virgoncán szaladok a folyosóra. A lépcsőnél megállók. Egy szurony áll a hátam mögé:

— Na gyerünk.

Lefelé indulok, mert muszáj. Mi ez? Nem így képzeltem. Hol vannak a többiek?

A harmadik udvaron rámszól a szurony:

— Tessék! Körbe-körbe.

És elindulok egyedül körbe-körbe a keramiton. Egyedül vagyok az udvaron és az ajtónál egy szurony vigyáz. Csak rám. Járom a köröket lassan. Miért nem engedtek a többi közé, miért nem engedtek úgy sétálni, mint a többiek? Egymásután libasorban? Rám külön szurony vigyáz.

Vigaszatalom magam: talán csak az első napon van így.

Járom a köröket lassan. És körül-körül kinyílnak az ablakok. Fogolytársak néznek ki rám a műhelyekből. Papírzacskókat ragasztanak. Egymásmelleit ülnek vagy ötvenen. Kilesnek rám és gúnyosan mosolyognak. Hallom az egyiket:

— Idegen. Most jött.

Lenéznek. Gúnyolódnak a szemükkel. Szégyenlem magam. Restellem, hogy csak most jöttem.

Ragasztják tovább a zacskókat. Járom a köröket tovább.

Alkonyodik. Szél jön. Fölhajtóm a gallérom. Kint egy autó dudál.

Szemben itt, magasan valahol a törvény-széki emeletek között, az ablakban megjelenik

egy lány. Lenéz rám. Visszanézek, ahogy járok. Majdnem köszöntem. Ki ez? Ki lakik ott. Ügyész, bíró, fogházigazgató? Néhány percig nézzük egymást. Mintha mosolyogna. Mintha gúnyosan mosolyogna. Most érzem először kellemetlenül azt a tudatot, hogy fogoly vagyok. Lealázó érzés. Szégyene vagyok a társadalomnak... Kiközösítettek. Ott őriz a szurony és én járom a köröket.

Mosolygott rajtam az a lány. Azt sem tudom, hogy kicsoda. Szégyenlem, hogy fogoly vagyok.

Valami berreg és trombitál a falak fölött. Talán az égen. Egyre hangosabb és egyre közelebb jön. Most itt van! Atröpül ezen a kék égkockán, amit ezek a falak határolnak. Repülőgép. És betűket gyullaszt ki a szárnyán. Megállók az automatikus sétában. Olvasom: Schmoil pasta... Már elrepült. Milyen kicsi itt az ég.

Később megint hallom a zugó trombitát. Jön vissza a gép. Megállók, hogy meglessem. Már itt trombitál a fejünk fölött, itt zug, itt röpül. Na, hol van... Egyre halkabb a zugó égi trombita. Elröpült. Tíz méterrel arrébb repült és én már nem látom itt. Milyen kicsi az ég e falak között.

Nagyon szomorú lettem.

Szoltam a szuronynak: gyerünk vissza. Felelt:

— Majd ha szól az őrmester úr.

Addig kell sétálnom, míg az őrmester úr

akarja... Most *éreztem*, hogy fogoly vagyok.

Járom a köröket tovább. Automatikusan. Visznek a lábaim.

A másik falon — ahol a cellák vannak — kikagyúl egy-egy ablak. Először egy a második emeleten. Azután kettő a harmadikon. Egy az első emeleten. Egymásután. Már majdnem egészen sötét van. Hogy világítanak ide ezek a rácsos szemek.

Benyitnak a cellába.

— Tessék felállni, jön az őrmester úr. Zárás van. Tessék jelenteni: »létszám egy.«

Jön az őrmester úr, megáll az ajtóm előtt. Rámnéz. Nem tudok *jelenteni* neki... Nézek rá és szólok:

— Egyedül vagyok...

És ő jóságos. Rámnéz megint, egy szót sem szól, hogy vétettem a Rend ellen. Látja, hogy első napos vagyok és szomorú e percben. Jó éjszakát kíván, de olyan bensőségesen, olyan őszintén és joviálisán, mint egy öreg éjszakai hotelportás Bécsben. Szinte megbüvölten állok a vasajtónál, valamit szeretnék neki mondani. Valami sokat. Valami revansot. Csak annyit tudok szólni:

— Köszönöm...

Még azt sem mondtam: viszont.

Bánt ez a találkozás. Milyen megértő volt.

Le-föl járok a cellában.

Hét óra van. Most kezdődik otthon a szerkesztősségben a munka.

Lefekszem.

MÁSODIK NAP

Babrálok az ággal. Valami nincs rendben. Piszkálom a csavarokat. Vagy öt percig tart így. Nem tudok lefeküdni, le kellene hajtani az egyik rácsát, hogy elég hosszú legyen. De elakadt valahogy egy csavar. Nézem jobbról, nézem alulról, alábuojok. Dühös vagyok. A csavar miatt nem tudok lefeküdni. Kihez forduljak most, kihez szóljak, amikor rámcukták a vasajtót és nincs ember, aki hallana.

Már-már kétségesem, hogy virrasztani fogok az első éjszakán. Akkor, ahogy nézegetem, verem, piszkálom az ágy szögeit és a csavarokat, ahogy háttal állok a vaskapunak, egyszerre — mint valami kisértet láthatatlan messziségből, vagy érzékelhetetlen közelségből — megszólal egy lassú bariton:

— Azt a vasat tessék leengedni!

Megrémítettek e szavak. Hátra sem fordulok, leengedem a vasat és az ágy széjjelnyilt. Ekkor halkan valami köszönetét mormolok a rémületben.

Észrevették. Meglestek. Ez az első érzés a fehér cellafalak rémületében. Mint a tolvaj,

akit észrevették. Mint a diákok, aki csal. Meglestek...

Mégsem vagyok egyedül e kiáltó egyedül-lében és e vigasztalan falak között.

Nem merek mozdulni, hátha még mindig lesnek, hátha lábják minden mozdulatom. Állok az ágynál a rémületben és piszmogok a párnával, hogy ne kelljen tenni semmit. Hogy ne kelljen megmozdulni.

És rajvöök lassan. Az ör sétál a folyosón és a kis szűrön benézett az én cellámba is. Hangtalanul jár döngö bakkancsaival a vasfolyosókon. Senki sem veszi észre. És ö megles minden mozdulatot.

Rémes érzés. Nem vagyok egyedül e kíméletlen magányban! Itt élek bezárva és lelakatolva — mint egy nyitott könyv. Az ör minden lát. Védtelen vagyok.

Sokáig hánynakolódom a szalmazsákon. Nem tudok szabadulni ettől a rémülettől. A fejemre hűzöm a pokrócot. Legalább ne lássanak, ha fekszem. Ha lehunyom a szemem.

Az ör cellától celláig jár és beles minden szűrön. Most én lestem meg... Olyan csöndben, olyan lélekzés nélkül vagyok, hogy hallom minden hangtalan mozdulatát.

Most megint én nálam van. Félretolja a les takaróját, benéz. Látja, hogy mozdulatlan va-

gyok. Bizonyára alszom. És szó nélkül leoltja a villanyt. Engem már elintézett.

A homályos, magaslati ablakon benéz a hold. Megnézem az órát. Kilenc.

És most kezdem érezni, hogy délután háromtól nem volt cigaretta. Mintha a szájam teli lenni minden lenyelt étel nyomasztó izével. A kemyeret érzem, most a szalámit és az almát. Aztán összefut minden. Ott gomolyognak az ízek a nyelvemen. Nincs dohány. Nincs bláz. Nem tudok emészteni. Nem tudok megszabadulni az ízek gomolyától.

Kint a folyosón sétálnak az örökök. Lent is, fönt is. A harmadik emeleten is, ahol asszonyok vannak. És kattog néha egy villany. Az őr ott is végzett, benézett a nyíláson és eloltotta a lámpát. Már alig lehet világos valahol.

Lent z udvar keramit kövén is vigyáz egy őr. Úgyátszik, fázik. Veri a bakkancsait az őszi éjszkában és nagyokat köhög. Kifújja az orrát, ez a trombita felveri az éjszakát.

Fél tizekettő van. Látom az órát a holdnál. Nem tudó aludni.

Hiába erőszakolom le a szemem, nem akar ragadni. Nm akarok gondolni semmiré. Most egy fogolyárs köhécsel át a falakon. Számolni kezdeti, hol lehet. Talán már tüdöbaja van. Talán még tíz éve van hátra.

Nem lehet aludni.

És hirtelen e nyomasztó, alvásnélküli első

éjszakán belenyilal a fogam. Gyors, villamos, könnyeztető fájdalom. Ég az arcom. Ráhúzom a pokrócot. Ráfekszem. Összeszorítom a fogamat. Hiába. Sajog. Otthon ilyenkor már kiáltanék és sok orvosságot vennék. Itt hallgatok. És szenvedek a takaró alatt.

Ez a szenvedések háza. És ez megnyugtat.

De megint belekap a fájdalomvillám. Élesen. Mint egy csengő. Ez a kétségeesés

Nincs senki, akinek szólhatnék, nincs senki, aki segíthetne rajtam. És a sajgó fájtaimon túl belémnyilal: mi lenne itt, ha most a vakbelem gyulladna meg... Nincs senki, áti felségítene, aki bevonszolna a műtőbe. Várni kellene reggelig, míg rámnyitják az ajtit... Mi lenne addig. Megszűnne minden.

A fogamat most nem érzem, de fá a vakbelem... Ott lent, jobb oldalon, a lágyék fölött. Nyom. Fáj. Talán már szúr is. ípen úgy fáj, mint a kórházban, mikor egy rgi barát ágyaszélén ülök, akit tegnap operálok és aki elmeséli, hogy történt minden. Átvetem a fájdalmat. Fekszem itt e rémületben ás szúr a vakbelem.

Mi lesz velem.

És a kimerültségtől most elnénthet az álom.

Nem tart soká. Valami kinyitotta a szemet. Figyelek. Valami felkeltett Egy kakas kukorékol az udvaron! És félnégykor fölzávarja a szegény foglyot. Nem volna szabad itt

az egész környéken kakasokat tartani.

Ötkor megszólal a harang. Valami üstöt, vasat, vagy micsodát vernek a folyosón. Kábán, aléltan fekszem és mozdulatlanul. Tudom, hogy ez mit jelent. Biztosan fel kell kelni. Nem mozdulok. És a kábulatban lassan tudomásul veszem, hogy éled a börtön.

Nyújtózkodnak. Köhögnek és dideregnek. Válasszaki már mosdik. Reggeli hideg van. Aztán papucsaiakban, bakkancaiakban végigtopognak a döngö folyosón. Munkába mennek.

Háromnegyedhatkor fölvilan a lámpás és kicsapódik a vasajtó ablaka. Egy rekedt, reggeli hang szól be:

— Öt óra elmúlt! Mi lesz!

Kábán válaszolok:

— Igen.

És feltápászkodom. Nagyon fáradt vagyok. Jön a házimunkás, illedeemesen jóreggelt-et kíván és mosdóvizet hoz. Nem is tolvaj. Rendes fiú.

Jön megint a rekedt, reggeli hang. Kinyitja az ajtót. Az új kulcsár. Most kelt föl. Bajusz-kötő húzza ki az arcát. És érdeklődik. Úgy-látszik megint véttem a rend ellen.

— Honnan jött? — kérdei.

Értelmetlenül nézek rá. Majdnem azt mondom: a városból.

— Körözölevél volt, megtalálták? — kérdei tovább. A rendőrségről? A Gyűjtőből?

— Jelentkeztem az ügyész urnái, — mondom.

— Önként jelentkezett! — és érzem, most nagyott nőtt a renomém.

És megvugasztal még: egy hónap! Semmi az egész.

Kis kölni víz illanó illatával leülök az asztalhoz. És rajtakapom magam, amint mélán gondolom:

— Egy nap letelt... Még 29 van...

Jön az őr, kérde kell-e leves. Az ablakon kiadom a csajkát, telemeri. És utánatól egy fél kenyeret.

Reggelizem. A kenyér fekete és ragad. Nem tudok beleharapni. Összeragadtak az ujjaim. A levest kanalazni kezdem. Ez a »roham-leves«. Tegnap reggel óta ez az első meleg korty a számban. Nem is érzem az izét, — talán nincs is e bizonytalan barnaságú és bizonytalan sűrűségű folyadéknak —, csak a meleget kanalazom és ez jólesik.

Megtudom: tíz napig nem hozathatok ebédet. A büntetés első harmadában kincstári kosztat kell enni. Ez nagyon lehangoló és nagyon szomorú. Nem hogy örülne a kincstár, hogy magam tartam el magam.

Oly szomorú és szürke a délelőtt. Csak dél-

ben derülök föl. Érzéketlen kábaságomba bennyit a kulcsár:

— Tessék beszélőre menni!

Rámjkapom a kabátom. Valaki meglátogatott. Szaladok lefelé az őr előtt. A folyosón mindenki utánam néz. Sajnálnak, szánakoznak és tippelnek. Vájjon miért van ez itt, mit csinált, mennyije van, szegény. Elfordítom a szemem. Nem jó, ha szánakoznak.

A nagyszobában nyüzsgő idegenek. Fegyveres örökök, sápadt fogolytársak. Kis csoport minden egyik körül. Kutatva kapkodom a szememet, nem találok ismerőst. Már csüggedt vagyok, amikor egy sarokból ismerős hang nevet felém:

— Fiam!

És a fordulásban még elkiáltom magam:

— Apám!

Egy ölelés. Érzékeny jelenet. Érzem, a többiek is érzik ezt a nagyszobában. És majdnem könnyezem.

Most is, megint és örökké: *az apám az első*.

Aki jön segíteni, aki szalad felém, aki felkutat, aki nem hagy, aki ösztönöz. Aki félt, aki szeret, aki az első.

Rég elbúcsúztunk már. Rég bezárócott megint a vasajtó. És e fehér falas cella a maga idegen ségében és vigasztalan magányosságában, meg telik egy remegő szóval: Apám.

HARMADIK NAP

A reggeli sétától jövök felfelé. Az első emeleten előbem kerül egy asszony. Fogházzelügylelőnö. A női osztályon. Karján kendővei letakart csomag. Két kezén hozza vigyázva. Az ör megkérdei: mi az? A válaszra föl kell figyelnem és visszafordulnom:

— Négy hetes gyermek. Viszem föl a cellába.

— Tejet kell hozni neki a konyhából, — gondoskodik a szuronyos örööm.

Egy négy hetes gyermeket visznek föl a cellába, mert az anyját elszakították tőle, éppen csak szülni volt jogá. Ott maradt a gyermek egyedül, törvénytelenségen, anyátlanul. Nem gondozta senki. Most idehozták a börtönbe. A cellában fogja először kinyitni a szemét. Négy hetes csecsemő.

Önként teszem fel a kérdést: miért van a börtön? Hogy megtoroljon, hogy elszakítson, hogy nyomorba döntsön? Talán nem azért van, hogy *megjavítson*?

A börtön csak megtorol.

Ki törödik egy négy hetes csecsemővel, aki

a cellában kezdi el az életet...

Nem hozhatnak be tiz napig csomagot.

— A börtönben kicsit szenvendni is kell, — mondja jóságosán az igazgató. És megengedi, hogy hazai, fehér lepedőn aludjak.

Az orvos betegnek talált. Reggel a rohamleves helyett egy liter tejet kapok három párolgó zsömlével. A házimunkás hozza be és leteszi bizonytalan színű téritőmre kétségtelenül piszkos kezeivel. Szomorú szegény. Tejet és zsömlét hozott, ö rohamlevest reggelizik, ö nem beteg. Nekiadtam a kenyerem. Nagyon hálás volt.

A kulcsár beszólt a lükon:

— Borbélyhoz!

Lent az első emeleten van a borbély. Egy nagyobb cellát rendeztek be. A borbélyok szürke darócban. Kölnivíz, púder az asztalon. Tükör is van.

Bizalmatlanok először. Félvállról kezelnek. Nem szeretik az új vendéget. Az egyik morog:

— Mit tudom én, hogy van-e ezeknek az újaknak letétjük! Minek hozzák ide őket! Hátha nincs is pénzük. Pedig csak pénzért borotválunk!

Ez nekem szól. Megnyugtatom. Megmondom a letétem számát. És lassan bizalmaskodni kezdünk. A darócos borbély kérdei:

— Ugyebár szerkesztő a nagyságos úr? Látja, nem is kellett megmondani. Rögtön kitaláltam! Hja, kérem 10 évet és négy hónapot töltöttem eddig börtönben. Most csak nyolc hónapra vagyok elítélezve. A nagyságos úr után egy héttel szabadulok. Nincs olyan fegyintézet az országban, amit ne ismernék: Szeged, Sopron, Vác, Gyűjtő, Markó! Senki sem ismeri nálam jobban...

— Micsoda maga civilben? — kérdeim.

— Borbély, pardon — tolvaj, öröök életemben loptam. Annyit tudok, amennyit a fegyházakban tanultam. Valamennyire kimüvelődtem tiz év alatt. Csirkefogó voltam mindig. De nem is hagytak másnak. Most, ha kiszabadulok, eltoloncolnak a faluba, ahová való vagyok, mit csináljak ott? Megint lopni fogok...

Közben szépen szappanoz. Fogolytársak jönnek, borotválják őket. Szabályos műhely. A hangulat vig itt, dumahely! Itt összetalálkoznak még a magánzárkások is, mint magam. Csak egy őr ül az ajtónál, az is mosolyog. Nálam lassan megy az elmosolyodás: három napja nem beszéltem idegenekkel.

— Látja nagyságos úr — borotvál a borbély —, legyen valaki az életben akármilyen gazdag, akármilyen nagy tudós, író, amikor

ide bejön, olyan félszeg, olyan ügyetlen... Szégyelni kell magam. Ez nekem is szól. És elmondja még hamar, hogy *darabot* írt a börtönről. A börtön humorát!

— Mit tudják Önök, akik legjobb esetben bekerülnek ide egy hónapra és bezárták az egyesbe, mit tudják önök, hogy mi a börtönélet! Hogy mi történik a nagyzárkában este 8 és 11 között. Ahol csak olyan jó magamfajta tízéves gyerekek kerülnek össze! mindenki azon törí a fejét, hogy min lehetne kacagni! A börtör.humor... Ezt még nem hallotta senki, csak, aki *közülkünk* való.

Odaadta a darabot báró Hatvány Lajosnak. Akit sokszor beretvált. A báró úgy kacagott! — mondja. Megígérte, hogy csinál vele valamit. És az öreg fegyencnek most nincs fontosabb és nagyobb álma, minthogy darabja szinrekerüljön Pesten. Hogy a szinlapon elolvassa a nevét, ha kiszabadul.

Bespriccel kölnivízzel, behint púderrel.

— Ásszolgája nagyságos úr...

Ha nem állna a hátammögé a szurony, ha nem kísérne a lépcsőkön, elfelejteném, hol vagyok.

Simogatom sima, enyhe államat. És cellámat megtölти a kölnivíz illatos lehellete.

Kint esik az eső. Titokban felmászom az

ablakhoz és kinézek. Hogy megnézzem a novemberi esőt. Esik, mint az ólom. Reménytelen.

Egy perc volt az egész. Hátha megláttak a szürön keresztül... Fegyelmit kapok... Sötétzárka...

Érzékelés nélkül és mozdulatlanul ülök az ablak alatt. Homály van. Pedig csak három óra. Hallatszik az eső súlyos zuhogása. Ráülepszik még a falakra is. Nem lehet semmit sem csinálni. A homály egyre sűrűbb. Ülni kell mozdulatlanul, érzékelés nélkül. Nem tudok gondolkozni. Nem is akarok. Ez a cella súlya.

Félig szendergek. Energiátlan vagyok, mint az idő. Lusta. Félénk. Kába. A rácsokon túl ömlik az eső.

Földobban a vasajtó ablaka. Fölvillan a lámpa. A kulcsár betol valamit, a hangja hallik:

— Levél. Tessék.

És már ott is hagyott. Egyedül a levéllel.

Félénken, lassan odamegyek az ágyhoz. Nézegetem a borítékot. Föl van tépve. Pecsét a hátán: *cenzúrázva*. Belémdobban: Eszter írta... És remegek már, nem gondolok arra sem, hogy itt minden titkomat tudják: hogy hogyan szólítom Esztert... Cenzúrázva...

Eszter írta. Elolvasm az első szavakat:

»Drága jó Szívem.« Sűrű, meleg könnyhullám borítja el arcomat. Lefordulok a párnára és hagyom a meleg könnyeket. Levél jött Esztertől.

Elolvasmégegyszer. Megint jönnek a sűrű, meleg könnyek. Elfordulok az ajtótól. Ne lásson a szuronyos a lesen. Egyedül akarok lenni a levéllel és a könnyeimmel.

NEGYEDIK NAP

Bejött az őr. Menjek a templomba.
Először vonakodtam. Tizenöt éve nem voltam zsidótemplomban. Aztán mégis lementem. Nézni, embereket látni.

A »Kisfogházban« van a templom. Péntek este. 35-en régi, szabaduló foglyok élnek itten. Hatalmas terem. A felnél, körbe-körbe az ágyak föl ágyazva. A hosszú asztalon kétkarú gyertyatartó. Krajcárós gyertyák. Szakállas, rongyos hívek körül. Távolabb a pádon öt nő. Zsidó nők. őr kísérte le a női osztályról. Az egyik lecsúszott, szegény, féreg. Biztosan lopott valamit. A szomszédja cselédlány elhanyagolt hajjal. A harmadik öregasszony darócban. A negyedik izgató fekete szépség sápadt arcával és hosszú szempilláival. Selyem harisnya a lábán, kivágott félcipő. Darócszoknya. Rajta csipkés kötő... A darócblúz alatt barna selyem jumper. Sokáig elnézem: daróc és csipke...

Bubis a haja. Rég nem volt levágva. Hátul fölkunkorodik a nyakába. Az ötödik: feketeruhás fiatal. A férfiakkal kántálja a dalokat. Nem is figyel másra.

A gyertyák előtt egy idős, szakállas rabbi. Fogházlelkész. Kiosztják az imakönyveket. Aki kér. Egy idős darócruhás elkezdi a kántálást. Néhányan utána. Az ágyakon szerteszét szuronyos őrök pihennek és elbóbiskolnak a szuronyok hegyén.

Jönnek egymásután az imádságok. Legalább ötvenen vannak a teremben. Tiz kántál. A többiek beszélgetnek, álldogálnak. Lejöttek kicsit szórakozni. Unalmas volt a cella.

A rabbi Ábrahámról prédkál. Aki hős volt, bölcs, bátor és erényes. Egy darócos megszólal:

— Könnyű volt neki...
 — Vegyetek példát testvéreim Ábrahámról,
 — szói a rabbi érzékenyen és odaadónan.
 — Neki volt kenyere! — lázadozik a darócos.
 A rabbi szelíden megfeddi a tekintetével. Az istentiszteletnek vége van. A kántor fölhajtja a pohár bort. A darócosok nézik, nézik. Bor a börtönben.

Fekszem az ágyon. Fásultan, betegen, lázasan. Érzem: ez a magánzárka súlya, ami eléri néha a rabot. Nem kívántam soha nótás, vigtársakat, durva humorral, békétlenséggel, magam is akartam a magányt, hogy egyedül lehessék magammal, hogy beszélhessék a könyveimmel és dolgozhassak olykor. De az éjszaka nyomasztó mozdulatlanságán áttör néha egy

szomszédcella kacajos zsivaja. Ott négyen vannak. Perc nincs, hogy pihennének. Halálra kacagják egymást. Kacagóverseny a cellában! Néha megsokalja az őr, bedörög hozzájuk a lesen, azok visszakacagnak. Aztán eloltja a villanyt. Ez a büntetés. És ök négyen tovább kacagnak. Szétverik kacagásukkal a falakat és a vasakat. A szabadságot elvették tőlük. A kacagást nem engedik.

És én is felkacagok! Mind a négyen foglyok. Be vannak zárva, tehetetlenek, minden hatalom, erő és irányítás a szuronynál van — és a kacagás legyőzte a szuronyt! Tulharsogta! A szurony tehetetlen.

Nem értem: öreg, vén, súlyos vagánokat durva darócban szaladgálni látok, húszán sétálnak az udvaron, négyen laknak a cellában — és én a jövevény, az egyhónapos, fogházas elítéít magam vagyok, magam sétálok és mindenjárt rámzárják az ajtót. A vén vagán, a borbély világosított fel: nem akarják, hogy meglássam a börtönt...

A borbély: a börtön kaszinója. Itt ismernek mindenkit, számoltartanak mindenkit és bemutatják a jövevényeket. Ismerik a *külső* világ minden friss eseményét, pedig újságot nem látnak. Szappanognak, viccelnek és mindenről tudnak. Így kezdődik minden második mon-

dat: *ott kint...* És mindenki tudja, hogy ez mit jelent.

Míg a házimunkás kitakarította a cellámat, kint álldogáltam a folyosón. A döngö vaslapokon. Csak egy perc volt az egész. Még szét sem tudtam nézni. Jött a kulcsár és bekísért egy üres cellába. Ideiglenesen, míg tiszta lesz az enyém. A folyosón egy percig sem szabad állni. Az már szabadság volna...

Járkálok az idegen cellában. Éppen olyan, mint az enyém. Nyolc lépés előre, három oldalt. Csak az asztal van a másik oldalon. És az ablak biztosan a föudvarra nyílik. Mert hallem kurblizni a nagy láncos fogoly-autót. Az én udvaromban csak kakasok kiabálnak.

Megnézek minden bútort. Itt is kanálvéggel véssett malomtáblák. És cigarettaanyomok mindenütt. A kisszékreny ajtaján, a polcon, a padka alatt, az asztalfiókban. Pörzsölések, füstölések, fekete égések. A titkos cigareták... Amit hirtelen el kellett dugni, ha csörgött a közelben a kulcs. Veszélyeztették a napi kenyéret, az ágyat, az asztalt. A cigarette mindenlegyőzött. Mint a gyerekek. Titokban, lopva. Meg ne lássák. De hová fújták a füstöt?

Valami öreg vagánnal kellene összekerülnöm. Hátha megtanítana. És megmondaná: merre van a börtön-trafik.

A fogházsabályok hátlapján írásokat találunk. A két utolsó lakó hagyta itt a névjegyét:

»Az állam és a mai társadalmi rend erőszakos felforgatása miatt e cellában volt előzetes letartóztatásban két napig Seheyer József, a magyar fascisták elnöke. Október 23.«

Alatta már rövidebben:

»Gerö György kommunista, november 8.«

Egyfél bűncselekmény mindakettő. A másik csak aláírta. Az egyik kommunista, a másik fasiszta.

De valami bosszant. Mindakettő oda írta a neve alá: »újságíró.« Itt mindenki újságírónak mondja magát, ha politikai bűncselekménnyel vádolják. Ha nincsen állása. Az igazinak már el sem hiszik. Az igazi: nem írja oda.

Heverek a tiszta ágyon. Itt már otthon vagyok. Nézelődöm. Homály van. A falon gyanús piros eldörzsölt nyomokat találok. Elborzadok. Pedig nem igaz. Ezek csak rémületnek vannak itt a falon. Az ágy tiszta. A jelek kellemetlenek.

Öreg nyomok. Régen meszelték a cellát. Nézem, milyen régen. Egyszerre az egyik jel — megmozdul! Fölriadok. Fölugrok. Összerrázkodom. Irtózom. És tanáctalan vagyok: mit csináljak.

Remegve közelebb megyek. Vizsgálom. Keresni kell. Most megint nem mozdul. Nem látom. Aztán megmozdul a feje. Egyszer jobbra, egyszer balra. Fölismerem: kukac! Egy kukac a piros Jonathán-almából, aki játszik a falon!

Megkönnyebbülök és földerülök. Nézem, leszem, kísérem. És figyelem. És nem bántom. Otthagyom az ágyam fölött.

Még egy élőlény van a cellámban.

ÖTÖDIK NAP

Vasárnap. Hogy készül erre minden fogoly! A jobbik ruháját veszi fel, vagy az egyetlent kihúzza, kipótolja. És fölveszi a kintről hozott keménygallért. Nem bánja, ha nem is fehér. De kemény. Vasárnap van. Talán jönnek látogatók, lesz hús az ebédre és nem kell munkába menni reggel ötkor.

És a vasárnap láza elkap minden foglyot. A magánzárkást is. A vasárnap izgalma áttör a falakon. De nem tart soká. A cellafalak ma is fehérek, vigasztalanok, kegyetlenek. És a cellában semmi sincs, ami ünnepet jelentene. Nincs egy szál virág, egy kis vigasz, néhány szó. Reggel kilenckor már megint olyan szomorú minden, mint hétfőn. A zárak, vasak és falak megölik a vasárnapot.

Reggel hétkor lent sétálok az udvaron. Körbe-körbe, 63-szor és egyedül, mint rendesen. Békésen integet az ég, unom már nézni. Mindig ugyanaz a rész, ugyanaz a határ. Aztán csapkodva galambok röpülnek át az udvar

falán. Szürkék, ezüstösek, üdék. Ott csapkodnak a keramit fölött, aztán leszállnak. És morzsákat keresnek biccentve.

Közöttük járok, automatikusan, egyenletesen, mint a gép. Észre sem vesznek. El sem röppenek. Ott maradnak szerte az udvaron, a lábain alatt. Nem félnek tőlem. A kapunál egy szurony vigyáz rám.

A galambok nem félnek. Az emberek óriztetnek.

Mise van. A földszinti nagy folyosót varázsolta templommá. A folyosó: mint egy kereszt. Cellák nyílnak minden oldalon és a magasban látszik a fogház döngö folyosóival, örökök rácsaival, vigasztalan celláival. Három emelet: az egész fogház! A bejáratot elföldték pokrócokkal, hogy zárt legyen minden ut. És ahol a kereszt két része összeér: improvizált sárat vertek föl. Ott van az oltáriszentség. Az egész olyan, mint egy tábori mise a maga sátorával és a puszta földön térdeplő tömegével.

A sátor mellett kicsi harmonium. Orgonát pótol. Aztán megindul a fogház. A harmadik emelet kezdi és ide vonul minden folyosó, minden cella. Nagy hanggal, csacsogással jönnek, aztán kettős sorba állnak a keresztfolyosón. A nők kettesivel szemben állnak a sá-

torral, a darócosok két oldalt. És minden sor elején, végén csillognak a szuronyok.

Vasárnapi mise szuronyokkal.

A lelkész felveszi ornátusát és a harmoniurr.on rákezd valaki. A szálló, fejlődő, szerte-nyúló hangok betöltenek a vasakat, rácsokat és cellákat: furcsa így szétnézni a börtönben a vasárnapi orgona bugásában.

És rákántál az egész sereg. A nők áj latosan és elmerülve olvasóval a kezükben. A darócosok érzesen, — kiadnak magukból minden e dalba, ami a hét alatt a börtön rémült csöndjében beléjük fojtódott. És betölti az egész börtön: Mi Asszonyunk, Mária, Isten-nek szűz Anyja, imádkozzál érettünk...

Aztán jön a lelkész. És prédkál kenetteljes hangjával. Az ember fia... békesség... Mária... Isten... Odafönt megszünnek a földi igazság-talanságok... Elhallatszanak túl a falakon. A nők ájtatosak, álmodozók. A darócosok cini-kusak. Sugdosódnak, míg rájuk nem csördül a szurony. Aztán mégegyeszer felzug a har-monium organája és felzug a nyáj hangja: a Himnusz. Nyújtva, mint az iskolában, von-tatva és a szuronyok között. Aztán zúgva, csacsogva, hullámozva megindul a nyáj. Vissza a zárkába. Döngének a lépcsők, csa-pódnak az ajtók. A templom feloszlott.

A harmónium organája itt zúg a cellámban.

Üzenetet kapok: Nem vagyok-e éhes. Mert, hogy mugtudták: csak tíz nap után hozathatok kosztot. Küldenek kenyereset, szalonnát, csak üzenjek, mint ők. A nemfűtött kályha csövein.

Nem tudom ki üzent: gyilkos, sikkasztó, tollvaj, ártatlan. Nem ismerem. Sose láttam, ők tudnak rólam. Régi lakók. És a fogolyszolidaritás szól.

Beszélőre hívnak. Tudtam, hogy eljönnek. Mosolygok az úr előtt, hogy leplezzem öröömöm. És kihúzom a nyakkendőm és megsimogatom a hajam és leporolom a gallérom, — hogy frissnek és elevennek lássanak. Mutatni akarom: nincs semmi bajom.

A folyosón sorban áll az egész vasárnapiváró tömeg. Mind végignéz. Mosolygok, ahogy sietek hajadonfövel a hidegben. Már integetnek a sarokban. Az őr egymásnak ereszt... Mosolygok és kacagok, ahogy ránézek anyám könnyes, szomorú, fájó szemére. A fiát kísértek le szuronnyal a börtönből...

Délután előadásra hívtak. A börtöntanító beszél a földszinten, ahol reggel a mise volt. Telt ház. Jöttek a darócosok: »agyonütni a délutánt« és sugdosóni, suttogni, terveket kovácsolni.

Ketten vagyunk magánzárkások, talán szigorított magánzárkások. Minket külön szuronyosőr kísér és külön állít a tömegtől, egészen előre. Ketten állunk itt: Erdélyi Béla, akit szegény kis Forgács Anna megfojtásával vadolnak és én. Végignézzük így egymást egymásmellett. És végignéz a tömeg is. A magánzárkások... Én ismerem őt, a másikat, ő kutatja, keresi: ki lehetek. A magánzárka ritka dolog. Mit követhettem el...

A börtöntanító beszél a pódiumon. Trianonról és Magyarországról, a szönyegre felkréztázzott térkép előtt. És képeket mutat és számokat. Azt hiszem egyedül figyelem. Mert minden írott könyvből és minden kimondott szóból tanulni lehet. Ha még olyan primitív is, ha még olyan sokszor hallott is. A darócosok sugdoráztak, kacagtak és játszottak a tömeg spanyolfalja mögött. Csak akkor figyeltek ájtatosan és komolyan, ha megcsördültek a szuronyok. Ezért is érdemes volt. Valami mégis megmaradt.

Este van. Vacogok a cellában. A kezem kék. Nem merem kivenni a zsebemből. Nézem a lehelletem: látszik-e. És nem merem kérdezni már: fognak-e füteni.

A házimunkás beadja az ablakon a beteglevest. Leülök az asztalhoz és két kék kezemmel

megölelem a csajkát. A leves melegségével me-
lengetem a kezem. És hagyom párologni, szállni:
hátha melegebb lesz a cellában.

HATODIK NAP

Délelőtt látogatót kaptam. Az őrmester nyitotta ki ajtóját. Szelíd szavával beszélgetni jött. Vigasztalni, — mondja. Jóságos, halk, szelíd és megértő. Jött, hogy valakivel beszéljek már e néma falak között.

És szinte csacsog. Régi ismerősökről beszél, akik itt voltak és elődeim voltak. Akiket mind meglátogatott, vigasztalni, ő tudja: iróember máskép viseli a sorsot, mint a többiek. És másért is szeneved.

— Hja bizony, suttogja, manapság vigyázni kell, nem lehet minden megírni...

Elhessegetem. Ne beszéljünk itt most erről. Inkább másról. A világról, a városról, az életről. Ami nincs itt.

Alig tud egyet-mást mondani. Itt éli le életét a falak, rácok és vasak között: mi történik itt! Jönnek foglyok, mennek foglyok. Aztán egyesek visszajönnek...

Láttam, vigasztalni akar mindenáron. Megnézi az ágyamat és az ágyneműmet. Rendben van-e. És tudok-e aludni és vannak-e bogarak... Jól esik ez az atyáskodás. őrmester.

Húsz év óta itt él a börtönben. Most látom először.

És búcsúzóul még vigasztal:

— Nem is tudja milyen nevezetes lakásban lakik! (így mondja: lakás!) II. emelet 22: *hercegi cella...* Itt lakott a herceg is, aki a legmagasabb rangú vendégünk volt...

És azt hiszi: ez enyhíti a börtönt... Hercegi cellában lakom!

Ha fojtó csönd van koradélután és erőtlenül fekszem a pokrócon a távozó izzó nap betévedt halovány kévéjében, — már tisztán hallom az őr cirkálását. Lépésről-lépésre jár a folyosón, halkan; gummisarok van a bakkancsán, hogy a rabok meg ne hallják. És megáll minden cellánál, fölemeli a les retessét és beles. Tisztán hallom már, amikor hozzám ér és ilyenkor hirtelen behunyom a szemem. Ne lássam a szemét, ami belátszik a szűrőpontokon. Ne lássam a szemét, ami utánam kutat. De néha merészen és elszántan ránézek a lesre és ilyenkor összetalálkozik a rab és az őr szeme... Most ő menekül! Kellemetlen találkozás. A rab megleste a leskelődöt...

A borbélynál mesélték. Az öreg vagánok nem félnek a lestől, ők nyugodtan vannak és

azt teszik, amit éppen akarnak, még cigarettaznak is, ha van bláz... ők nem félnek a les-től, — nekik »Jancsijuk« van! És egészen kö-zel hajolt a fülemhez, nehogy meghallja az őr, aki vár itt. Magyarázott:

— A szalmazsákból kihúzunk egy szálat és kettétörjük. Aztán, ha van valami balhé, duma, vagy bláz, a kis szalmavéget betesszük a vas-ajtó résébe lazán. Ha jön az őr és csak meg-érinti az ajtót, a szalma azonnal leesik... És mi tudjuk, hogy most rajtunk van a sor, hogy most a mi ajtónk előtt áll és vigyáz... Ez a »Jancsi« a börtönben, nagyságos úr...

És rá akart venni: próbáljam meg. Mert biztos siker. Nem próbáltam meg. Nekem nincs balhém és blázom a cellában. Egyedül vagyok.

Délután megjött a *hippisch*. Már tegnap figyelmeztettek rá.

Olvastam az asztalnál. Egyszerre a nagy fogházi csöndben rámrobbantják az ajtót. Két őr lép be oldalszíjjal, hivatalosan.

— Cellavizitet tartunk! — mondták és végig-fürkésztek. A tekintetemet keresték, merre né-zekek, hova rettenek: mert ahova most meglep-te semben szemem elkalandozik, ott biztosan elrejtettem valamit. Erre való a *hippisch*. Kere-sik a rab titkait. Becsempészett könyveket,

titkos leveleket, dohányt, cigarettát, bicskát, valaki talán vésővel szökni akar...

Végigfűrkésztek és én mosolyogtam. Áadtam kofferem kulcsát; még nem is kérték. Akkor láttam, hogy a két őr összenézett. itt nem lesz semmi. De azért felkutattak és megnéztek minden. Végigturták kofferemet, kikutatták kabátomat, belefurakodtak a legtitkosabb zsebekbe, megnyomkodták a szalmazsákat, összehajtották a párnát, belenéztek az ágy alatt pihenő cipőmbe, átforgatták könyveim, kinyitották kalapom bélését és összetördelték néhány még megspórolt tésztámat, amit hazulról hoztam. Nem mondtam, hogy ezeket már minden végigmotozták, kutatták, cenzúrázták, — hagytam keresni a hippischt. Nem találtak semmit.

Mikor elköszöntek szinte mondták a szemükkel: pardon, bocsánat. A folyosón az őrmester mosolygott.

A többi cellában kezdődött az izgalom. Nem szeretik a hippischt. Mennyi titka van a rabbnak... És a másik rab nem beszél.

HETEDIK NAP

A kulcsok állandóan csörögnek a folyosón. A kulcsár szaladgál a dongó vason és kulcsai egymáshoz verődnek. És minden szaladgálás, csörgés áthallik a vasajtón. Néha már rémes. Néha fölugrik a rab és az ajtóhoz rohan: mit akarnak a kulcsok! És néha *a. Hét akasztott* tűnik elő: bizton értem jönnek!

Pedig nincs mit várnom, miért jönnének, hova vinnének! Csörögnek a kulcsok.

A reggeli szürkületben az ajtóhoz lapítom a fülemet. Hallgatódzom. Valakik valamiről beszélnek itt a cellám előtt. Az egyik őrmester hangját is vélem. Hogy a rabok fáznak. Hogy a rabok dideregnek a hidegben. Hogy panaszoknak: nincsen fűtés. Már-már közbe akarok szólni: úgy van! Mégis hallgatok. Én a cellában vagyok és nincs jogom beleszólni az őrmesterek beszédébe.

Hallgatódzom. Tovább és a fogakat összeszorítva. Azt mondják, hogy a fűtőtesteket már a nyáron elhelyezték minden zárkában,

Új fűést kap az egész börtön. Már az egyik kazán is áll, most a másikat csinálják. És az őrmester hozzáeszi:

— Szombaton fűtünk először!
— Szombaton próbafűtés lesz, majd kedden kezdkik, — javítja ki a másik.

Ujjongani kezdek. Ugrálok és kék, dermedt kezemmel táncolok a cellában. Fűteni fognak!
FŰTENI FOGNAK!!

Az őrmester mondta!

És határtalan boldog vagyok. Meleg lesz e sivár falak között. Úgy érzem e pillanatban, hogy semmi sem hiányzik az életemből, csak a meleg. Úgy érzem, boldog leszek, ha befűtenek a kályhába. Nem hiányzik semmi. Meleg lesz a cella!

És elfelejtem a mámorban, hogy néha sírok titokban a szabadságért.

Ismerőssel találkoztam a börtönben. Lent voltam a borbélynál és ott mőkáztak körülöttem ezek a jó, öreg vagányfiúk. Aztán új őr érkezett, új vendéget kísért ide a borbély-intézetbe. Megláttam arcát a tükrőben. Amint leveszi kalapját, ő is észrevesz. Egy pillanat az egész — a többiek észre sem veszik —, a tükrőben összetalálkozunk és végigcikkázik a fejünkben: valahol láttam már, beszéltem vele, ismerem. Egy pillanat az egész. És amint

leül a székre, hogy szappanozzák, mindenketten elmosolyodunk és szinte egyszerre szólalunk:

— Van szerencsém...

És mindenjárt utána mondja:

— Szép találkozás...

Nem tudom mit feleljek. Bólintonok. És nem tudom kivel beszélek, mikor láttam, csak azt tudom: ismerem. Aztán derengeni kezd valami: az iskolában, a reálban, talán egy bálban diákkoromban... De a nevét nem tudom. Ki lehet? Ismerem.

Most ö is ezen gondolkozik, míg szappanozzák. A tükörben megint találkozunk, mosolygunk és ő szól:

— Hogy van?

Még mielőtt felelhetnék, újra kérdez. Pedig ő sem tudja, ki vagyok.

— Mi történt, hogy került ide?

A jó, édes, öreg vagányfiu, a Hoffmann, aki borotvál, meglök és int: ne szóljak semmit, majd ő elintézi.

— Hát egy kis izé törtönt, nem nagy baj az egész... Egy éven fölül... Mindössze... — felel helyettem és a mőkát észreveszi az egész műhely és mosolyog. Ismerősöm már sajnálni és vigasztalni akar, a jó Hoffmann azonban folytatja:

— Magánzárkás...

— Miért? — retten fel rémülten ismerősöm, szinte látszik a kérdés az arcán: talán gyil-

kos?...

A jó Hoffmann blazírtan és nyugodtan felel:

— Visszaeső...

Csönd. Folyik a munka. Bejöttek az örökök. Hallom, amint ismerősöm a nevem után érdeklődik a másik borbélynál, aki borotválja és ráhajol. Most már vége a tréfának, a borbély leleplez, elmond minden: ujságiró... sajtóvétség... egy hónap... És most már enyhébben néz rám. Az előbb még azt gondolta: hogy öneki ilyen embert kell ismerni és ilyen emberrel kell találkozni, aki ki tudja mit követett el és magánzárkás!

Mosolyogva búcsúzunk, ö meg el előbb. És most már én is megkérdezem a jó Hoffmann-t, miért van itt ez az ember.

— *Sikoly az éjszakában*, — feleli lezseren. *Sikk-oltott. Négy év. Fegyház.*

Valaki veri a cellaajtót. Először ceruzával, aztán ököllel. Aztán rúgja a cipőjével. Szalad az őr. Kiabálnak, alig érteni valamit. Először a rab a hangosabb, minden azt ismétli:

— Én beteg ember vagyok...

És ordít, hogy fölveri az egész börtönt. Az őr is rákezdi katonahangjával: áll a cirkusz a börtönben. Most már az őr vezeti a tenort. Keresztlükkiabálja a rabot:

— Le a sötétbe! Leviszlek a sötétbe!

Még ordítanak ott a cellaajtó előtt, aztán csörren a kulcs. Az őr kiparancsolja a békétlen rabot, bizonyára meg is fogja és hallatszik: mintha vinni akarná magával. A rab ordít:

— Beteg ember vagyok... Jogom van...

Az őr visszakiált:

— Le a sötébe!

Nagysokára csöndesedik el a börtön.

Eszembe jut: délelőtt láttam a folyosó sarkán a sötétzárkát. Biztosan az volt. Alacsony és sötét. És csak egy priccs volt benne. Az ajtaja nyitva volt, mikor elmentem mellette. Ablaka nincs és mozdulni is alig lehet.

És sajnáлом most, nagyon sajnáлом azt a rabot.

Nem tudom mi történt. De a sötétzárka rémületben meg szeretném simogatni azt a fogolytársat.

Elvették az ő szabadságát is, most biztosan elvették a világosságot is.

NYOLCADIK NAP

Kinézek az égre. Előbb hallgatódzom, merre jár az ör, aztán az ablakhoz huzom a padkát és fölmászom rá. Megnézem szomoru-e még az ég. És lehajtom az ablak tetejét. Kívül rácsozott vannak, de azért látszik az ég. Szürke. Reggeli. November.

És elnézem itt egy kicsit. Ha tudnám mi van azon látnivaló, hogy ég van a börtön felett és szürke szomorú. Ide is ellátszik az ég! Csak titokban szabad megnézni és föl kell mászni a padra.

Aztán jövök vissza. Fogom az ablakot. És nézem. Most veszem észre: olyan ez a lehajtható teteje a rácsozott mögött, mint az istállóké. Ahol szénát dobnak a lovaknak. Amit ki lehet támasztani kicsit, hogy ne legyen olyan sötét a lovaknak.

A másik részét, az alsót, kis sem lehet nyitni. Mozdulatlan, be van építve. És homályos üveg van benne. Hogy megszűrje az idevetődő világosságot... Olyan, mint az istállóablak. Csak rács van rajta.

Alig ébredek föl a kíméletlen reggelre — sötét van és hideg — a folyosó már zeng. Csak a láarma jut el idáig, meg néha egy szó.

Valaki követel valamit és egyszerre kiabál az örrel. Aztán utána kiáltja még elkeseredve és fogatösszeverve:

— Nyolcán vagyunk! — Nyolcán vagyunk a cellában!

Az ör fogja az ajtót és bevágja. Hogy belézendül a börtön. És valami jó nagyot káromkodik. Hogy visszaszól a börtön.

Le-föl, le-föl sétálok a cellában és hirtelen észreveszem magam: hangosan beszélek! Egyedül e magányosságban! Vitatkozom magammal, mennyi van még hátra, 22 nap-e vagy 23. És nemsokára kibékülök magammal, megegyezünk: huszonkettő...

Hangosan beszéltem! Mint egy rossz régi drámában!

És később szavalóversenyt rendezek. Pózba állok és mondjam a régi verseket. Fürkészem magam: tudom-e még őket. Most nincs könyv, segítség, súgó, most egyedül mondjam Adyt és fölmelegszem a régi verssoroknál, amelyeket diákkoromban mondtam, büszkén és boldogan a jegyzőkönyvi dicséretért.

Halkan, szordínós puttogással — ki ne halatszon a folyosóra — melódiákat dúdolok. És egyszer fölszaghatja valami ezt a puha, muzsikás csöndet: egy nő jön és hangosan sir. Megrettenek a taktus közben: sirni hallok a börtönben.

A nő jön a folyosón és zokog. Már nincs elég könnye csak a hangja sir és csuklik. Fiatal lehet, talán harminc sincs még. A hangján hallom és a sírásán, — így ráhajolva cellám ajtajára. Most itt megy el énelöttem, most megkérdezhetném, mi fáj. Csak ki kellene szólnom, meghallaná.

— Ó, Istenem! hát ilyen az igazság! — tört ki cellám előtt és rázuhog minden könnye. A szeme véres lehet, a szive kétségeesett, most biztos meg akar halni. Mi törtéhetett?

— Ilyen az igazság! — lázadozza zokogásában és most felmordul szuronya mellől az ör. Kíméletlenül, durván és erőszakosan belefenyeget a könnyekbe:

— Csönd!

Megremeg e szóra a börtön; a nő nem hallja és a szuronyt sem látja.

— Ó Istenem, a családom... — zokogja és rádörög a szurony:

— Azt mondtam: csönd legyen!

A lány csak zokog, már csak csuklik és jajgat és nem érdekli a szurony, a dörgő, az ijesztő fenyegést. Még hallik a jajgatás,

még zokog kétségeesetten kiapadva, aztán kinyílik a cellaajtó és a vasa] tó elhallgattat minden.

Itt állok e megdöbbentő börtöni zokogásban, bezárt vasajtó mögött némán: mit tehetek!

Nézem még az ajtót aztán elfordulok. Jön az őr.

Mi történt?

Ma jutott először eszembe: *miért vagyok itt.* Nyolc napja ülök itt és fázom a cellában, most jutott eszembe először: miért vagyok itt.

A börtön javi? A börtön gyógyít?

Elszaladt előttem az egész négyéves izgalom. Bombahalál Csongrádon, riporterek hajszája az éjszakai hóban, aztán három halott, 25 sebesült és néhány letartóztatás. Aztán cikkek a lapokban, a nyomozás folyik, a telefon zug, Alföldi Brigád, báterem, bomba, halál.

Elfut előttem az egész rémület.

És egy hivatalos jelentés, amit belemondtam a telefonba. Egy cikk. Hat hónapi fogházzal kaptam egy délelőtt és tízmilliót. Aztán a Kúria enyhített. De azt a jelentést nem olvasták fel sehol.

Fölvillan előttem az a piros-pecsétes boríték, amelyben a jelentést őrzik.

Hat hónapot kaptam egy délelőtt és tiz-

milliót.

Csongrád, bomba, rémület.

Tettesek nincsenek.

Ma jutott először eszembe: *miért vagyok*
itt.

KILENCEDIK NAP

Fiatalembér. Fogolytárs. Hálóval van beköve a feje, mint a borbélyoknál reggel. Erős, vállas és eleven. Ha katona látná, mosolyogva mondaná: katonának való. Ha a gyáros látná, örömmel szólna: munkásnak való. És a tanító tanítani szeretné. Eleven, nyílt eszű, fiatal és friss. Itt van a börtönben.

Bemutatkozik: 22 éves és tizenegy év óta börtönlakó!

— Apán nem volt és valamit loptam, — beszéli kissé fanyaran, letargikuson. Javítóba küldtek és így javítottak meg: — idekerültem... Kétszer ítélték el lopásért, először négy hónapra, most ötre...

22 éves és 11 éve rácsok mögött él. Mert — azt mondja — a javító rosszabb, mint a börtön.

— Csirkefogó vagy! — mókázik rá a társa, aki nem meri megmondani, mióta és hányadszor ül.

— Ha nem tanítottak másra! — feleli fanyaran, szomorú őszinteséggel.

És fújja a Büntetőtörvénykönyvet, hogy lehe-

tetlenül súlyos ítéletet kapott, hogy a büntetési téTEL maximumát szabták ki, hogy sohasem alkalmazták a 92. szakaszt, pedig valaha volt büntetlen is... Mint egy jogász.

Dobálódzik a törvényekkel, szakaszokkal és rendeletekkel. A Btk-t egyesre tudja. Az Írása — siralmas. 22 éves és 11 éve rácsok között él.

A börtön javít...

Most a középső udvaron sétálok. Itt legalább valami életet látok és nagyobb darab eget. Itt szaladgálnak keresztül az örök és a börtönműhelyben dolgozók. Kilenc napja nem láttam ennyi életet.

öröm beszélni kezd a másik szuronyossal, akinél az udvar kulcsai vannak. Panaszoknak és köpnek. Hagyják: járjam az udvart és nézem az életet.

Ott, az ablakok mögött írógépeken kopognak előtérük, az ügyészség iratait másolják: gyártják a vádiratokat. Irigylem őket. Náluk már fütenek.

Amott darócos asszonyok mossák a barna börtönfehérneműt és énekelnek. Kinyitják az ablakot és száll a gőz az udvarba, meg az énekük. Mosnak és énekelnek. Nekik ilyen a börtön.

Arrább asztalokat faragnak az asztalosok. Kopácsolnak, vernek, gyalulnak, mintha kint

volnának a műhelyben. Az nem rabság?

Itt egy kertészfiú gondozza, gereblyézi, gyomlálja a füvet. Harisnya nincs a lábán, vászonnadrágja rongyos, be sem takarja, daróckabátja kicsi. Gyomlál és fütyül. Én bundában didergek e novemberi délutánon.

Park van itt az udvar közepén. Börtönpark a keramiton. Négy kocka, négy ágy. Már csak sovány fű halódik benne, de látszik a tavaszi virág helye. A keramitkockákat kiemelték és földet hoztak ide. Hatvány Lajos hozatta a földet, ő fizette a kertészt. Amikor fogoly volt. Hogy ne legyen olyan sivár, olyan szomorú, olyan reménytelen az udvar, hogy virág és fű legyen itt a keramit közepén, hogy egy kis kert legyen a börtönben.

Úgy mondják: ez a Hatvany-park.

Már egészen nyugodt vagyok a cellában. Morzsolom a napokat és hozzáidomulok e világhoz. Megszokni a börtönt: lehetetlen. Aki csak kicsit tudja, mi az a szó: szabadság.

Már föl tudom rajzolni, milyen a rab élete.

Reggel ötkor csöngetnek. Ez a vekker. Könyörtelenül fel kell kelni. Jönnek a bajuszkötös, rekedt öröök, kívül felsrófolják a villanyt: gyerünk, gyerünk, dörmögik. Mosdás álmosan és dideregne. Aztán kinyitni a kis istállóablakot és megágyazni az ágyakat. Ez a fogházrend.

Mert napközben nem szabad feküdni. Ki kell sőpörni a cellát, ki kell vinni a szemetet. Aztán jön a reggeli. Nagy fazékban, dézsában, üstben, vagy miben hozzák a levest. A vasajtó ablakán ki kell dugni a csajkát, belementik a levest. Rohamleves. És bedugnak egy fél kenyeret. Hat óra.

Séta jön. Hétig. Húszán is lemennek egyszerre, egymásután köröznek. Csak a magánzárkások járnak külön. Aztán a beosztottak munkába mennek, a többiek ott maradnak a cellában. Lámpa nincs már. Homály van. Kezdődik a séta a cellában. Le-föi. Le-föl. Nem látni még, nem lehet csinálni semmit. Ezek a séták a leghosszabbak.

Tíz után kinyitják a vasajtót: borbély! Egy kis felüdülés, egy kis kaszinó. Mosoly, tréfa, pletyka. Húzzák-húzzák az időt, de kihúzni nem lehet. Ott áll az őr. Kísér vissza a cellába.

Délben hozzák a levest. Néha hús is van benne; olykor tézta. Aztán háromig semmi. Föl-le, föl-le a cellában, mert alig van fogoly, aki olvasna. Aki tanulna. Aki magának dolgozna. Le-föi. Le-föl. Aztán még egy óra séta. Hatkor leves. Hétkor zárás. Jön az őrmester, jelentkezni kell, aztán bezárták a cellát. Reggelig nem lehet kinyitni. Nyolckor csöngetnek: kezdődik az éjszaka.

Az őr lépése hallik a folyosón és egy halk

pattanás, ahogy lemel a les reteszét. Beles a cellába. Lát minden. És beszól: csönde- sebben! És ha beszélgetnek, nevetgélnek, játszogatnak az ágyakon, rájuk oltja a lámpát. Kívül van a kapcsoló. Hiába minden: aludni kell.

Itt jár ajtóm előtt az őr. Félrehúzza a reteszt, benéz. Nem szól semmit, csak néz. Csönd van, írok és ő néz. És ráteszí a kapcsolóra a kezét. Kezdődik az éjszaka. Aludni kell menni.

Holnap ötkor megint szól a harang.

TIZEDIK NAP

Új fiú jön be takarítani. Ránkzáródik az ajtó. Keféli az olajos padlót. És megáll közbe, beszélünk.

— A másik házimunkást elcsapták, — mondja. Valami balhét csinált a 25-ösben, talán szalonnát lopott... Most ott van az egyesben. Szamár.

Lopott a börtönben.

(Azért kapott egyest. Engem idehoztak és ki nem engednek.)

Rákezdi megint a kefével. Kérdem, miért van itt.

— Egy bicikliért! Két és fél hónapja! És még ki sem tüzték a tárgyalást... Nincs ügyvédem... Itt kell senyvednem és dolgozni, mint egy állat. Inkább felakasztanám magam, ha megismétlődne... Egy bicikliért!

Őszinte szavak voltak ezek, ahogy föltérdelt a földön. Még nem volt büntetve. Még nem tudja a *Link chadovát*.

— Vasöntő vagyok, — szól, ahogy pihen. Nem volt munka... Ráültem egy biciklire, amit más lopott, hogy vevőt keressek. És alig for-

dultam egyet, a rendőr megállított. Két és fél hónapja itt vagyok a börtönben!

Azt mondja: éhes. A szülei be-bejönnek vasárnap, de nem tudnak kosztot küldeni. Nem jut... Munkanélkül van az apa.

Fölkefél a padlót, aztán elviszi az őr.

Levittek beszélőre. A lépcsőn, ahogy lelken-deztem lefelé, így mosolygott az őr:

— Itt vannak a főriporter urak...

Meglátogattak a kollégák. Leszaladtak a tör-vényszékről, két tárgyalás között a szünetben.

Bent ültek a fogházigazgató szobájában a folekben. Mosolygós, kedves, őszinte látogatás volt ez. És éreztem: az irodában meleg van. Szén ég a kályhában! Tiz napja először meleg szobában...

Szerettem volna mondani nekik, maradjanak sokáig, mert oly jó, oly simogató a meleg.

Ezer kérdéssel ostromolnak. Milyen az élet belül, milyen a cella, milyen a séta, mit lehet csinálni, milyen az ágy, milyenek a napok, milyenek a rabok. Feleltem nekik rendre és részletesen. Hogy éreztem ekkor, hogy újságírók vannak nálam, akik minden kérdeznek, hogy tudjanak, akik minden figyelnek, hogy írjanak. Pedig, hogy szerettem volna, ha ők mesélnek, ha ők beszélnek, ami eszükbe jut, kérdés nélkül, mindegy, — hogy milyen kint

az élet, hogy milyen az Andrassy-út, hogy zeng-e még a redakció, hogy csilingel-e a vil-lamos, hogy hideg van-e az uccán, hogy meg-jellennek-e még a lapok, hogy mi van fönt a törvényszéken, hogy milyen az élet... Hogy beszéljenek, beszéljenek, arról, ami kint van, arról, ahol szabad, szabad minden.

Visszafelé ballagtunk az örömmel. így szól hozzáim:

— Talán azért kérdeztek annyit a szerkesztő urak, mert ők is bekerülnek majd ide...

— Lehet, válaszoltam. Újságírók.

Köveznek az udvaron. Rakják vissza a ki-hullott keramitkockákat. Két darócos hordja a homokot, egy másik kalapálja a kockákat. Elsétálok mellette és odasug hozzáim, míg az örökök köpködnek és panaszkodnak:

— Hogy van szerkesztő úr?

Ránézek kábán, ö rámmosolyog, míg a kanál-lal a résekbe szórja a homokot. Most látom először és ö tudja, ki vagyok!

Itt mindenkit ismernek, itt drótnélkülitáv-íróznak a rabok. Itt nem lehet elbújni.

Szürkül az udvar.

— Havazni fog, — dörzsöli kezét az öröm. És e percben feláll a kövező darócos, elég

volt.

— Mi az, miért nem csinálja tovább, — kérde az őr.

— Nem látok, — feleli kurtán a darócos. Nem látok és nem dolgozom tovább. A szemem drága kincs.

Szedelődzkődnek. Rakják össze a szerszámokat. Szürkül, de jól látni még. Mikor egészben egymás mellett van a darócos, meg az őr, a darócos megszólal:

— Nézze felügyelő úr, még megcsinálhattam volna ezt a részt, hisz alig szürkül. De nem csinálom. Mi maradna holnapra! Van időm, nem kell sietni. Mit csinálnék holnap...

Ráér. Hárrom évet vár. És a cella olyan nagy börtön...

Könyvet nem venne a kezébe egy világért sem.

Holnap dolgozik még itt az udvaron, aztán bemegy a cellába. Ülni és unatkozni.

TIZENEGYEDIK NAP

Rémes órák voltak. Még nem éltem át ilyet e falak között.

Letöltöttem büntetésem első harmadát. E dátum sokat jelent a napok lassú műlásában. És nem olyan, mint a többi! E dátum annyit jelent, hogy ettől a naptól kezdve — maga élelmezheti magát a fogházra ítélt fogoly! E dátum minden börtönlakó boldogságát, örömet, hozsannáját, büszkeségét, evoját jelenti! Csak e falak és e rácsok tudják visszazugni, üvölteni, ujjongani; mit jelent végre a szó: *önkosztos* vagyok!! Hogy várják remegve, boldog kitartással a foglyok ezt a napot! Önkosztos! Hazait hoznak be a cellába! Az enyémet ehemet, az anyámét ehetem a börtönben!

Micsoda szó ez itt a rácsok között: önkosztos!

A rabok, akik börtönt ülnek és a fegyencek, akiket fegyházra ítéleztek, hogy sóvárogják és fájlalják a fogházas foglyok ez ünnepnapos örömet... Önkosztos! ők csak kivételesen ehetik az otthonit és csak ha leülték, leszzenvedték, ledideregték a kétharmad időt. És hogy

buzdítják, lovalják és őrjítik a fogházas foglyot az otthoniért. Szegények reménykednek: talán nekik is jut valami a mások otthonijából...

Tegnap megettem az utolsó falat féltve őrzött, spórolt, vigyázott otthoni kenyeret, amit még akkor hoztam, amikor bejöttem ide. Tiz napig őriztem, féltettem, spóroltam ezt a kenyeret és félve, vigyázva ropogtattam a tíznapos, összeszáradt, kemény és öreg hazai kenyeret... Kihúztam az utolsó estig, amikor végre önkosztos lehetek. Tiz napig őriztem, vigyáztam, spóroltam a kenyeret. És tegnap este megettem az utolsó falatot.

De már boldog voltam. Ma kezdődik az önkoszt! Hozzák az otthoni, friss, lágy, édes kenyeret!

Letöltöttem az első harmadot.

Reggel boldog voltam. Már nem tolta be a vasajtó ablakán kinestári reggelit. A konyha és az iroda is tudja már: önkosztos vagyok! És nem bántam a reggelit, ami elmaradt. Délben jön majd az otthoni.

Soha így még nem röpültek az órák. Dél volt. Kérdeztem az őrt, mikor hozzák be a csomagokat. Megnyugtatott. 12 után. Nemso-kára megkapom.

Rémes órák jöttek. Remegett az egész cella. Az izgalom kipirióta az arcomat és vibrált minden a falak között. Két óráig szaladtam a cellában, le-föl, le-föl, hat lépés előre, hat lépés vissza! Rémes órák voltak.

Elmúlt 12. Mosolyogtam. Mindjárt itt lesz. Meg fogom csókolni. Biztosan ott áll már a kapuban. És hívtam a nevét: Gizi... aki hozza. minden neszre riadtam. Nem, semmi. Biztatom magam: nem, még itt sem lehet. Hiszen délben hozták, Gizi biztos késsett is kicsit, a villamos! Aztán még át is cenzúrázzák, nem, még nem lehet itt...

Fél egy. Jártam föl-le. És színeztem, mosolyogtam, hogy fogom fogadni. minden másodperckor az órán volt a szemem. Egy...

Félre kezdtem és kipirultam. Ideges voltam és izgatott, mint egy mozdony. Titkon már megeddött: hátha nem jön... Nem engedik meg... Elszámitottam magam egy nappal... Csak holnap... Valami rosszat csináltam talán... Megvonták... De a legpéldásabb fogoly vagyok...

Negyed kettőkor megremegtem. Alul valahol lábosok koccantak össze. Most, most hozzák! De elnémult minden zaj, csak az őr morogott valahol. Szaladtam a cellában. És minden fordulónál rátapasztottam a fülem a vassajtóra. Hátha hallok valamit a lépcsők felöl. Egyszer jött az őr, félrehúzta a les reteszét és belenézett a fülemben...

Semmi. Csönd van az egész börtönben. Más-kor legalább dobolnak, zörögnek, járnak, dör-mögnek! És elhatároztam: ha fél kettőig nem hozzák, — vége mindennek... Az ör azt mondta: 12 után megkapom!

Fél kettőkor új terminust tűztem ki, még egy félórát. De reményem már nem volt. Las-sabban járkáltam a cellában és mondogattam: nincs remény és nincs remény.

Megdühödtem. Nekiroskadtam az ajtónak. Ki-halgatásra megyek az igazgatóhoz! — ordítot-tam magamban. Most! azonnal!! mindjárt!! Szinte bőgtem magamban: kihallgatást, kihall-gatást!!

Kettő is elmúlt. Megdobbantam. Nem jön. Égett az arcom. Aztán mégegy remény csil-lant meg. Hátha siet az óram... Csak öt perc múlva lesz kettő...

Megint várta és kicsit reméltem. És az öt perc is elmúlt. A székre zuhantam. Már nem is mondtam, csak suttogtam... És előszedtem kiürült szekrényemből a fekete, ragadós kincs-tári kenyeret, amit hozzámcsempészett a fogoly-szolidaritás. Hogy ebédeljek. Lassan elővettek a bicskám és belenyiszáltam a kenyérbe. Nem hallottam semmit, nem éreztem izt, — csak valami nagyon keserű, nagyon fájó volt belül mélyen minden. Mintha elvesztettem volna min-dent.

Ebben a percben megcsörrentek ajtóm előtt

a kulcsok. Kinyílt az ajtó és ott álltak a szolgák hatalmas tálcákkal... Hozták a hazait...

Mondták a nevemet és a kezembé adták a csomagokat. És én álltam ott dübörgő, zaktató, trombitáló szívvel és magamrakalapácsolt komolysággal és szótalansággal — és mereven, hidegen, mozdulatlan arccal aláírtam a cédu-lát: átvettem!

Ott tornyosult előttem minden az asztalon. Negyed három volt. Kitéptem a papírból a meleg, édes, lágy hazai kenyeret és majszoltam, mint egy gyerek. Nem mondtam, nem éreztem egy szót sem, csak a torkomat elfolytotta valami simogató szorítás és eleredt a könnyem. Melegen, sokáig, hullámosán jöttek a könnyek. Sírtam.

Nagyon szomorú volt a délelőttöm. Reggel hattól vártam, hogy értem jönnek: sétálni menni. És vártam kilencig. Nem jöttek. Be sem szóltak az ablakon. Elfelejtkeztek rólam, nem visznek sétálni. Először dörömbölni akartam, hogy észre vegyenek, aztán úgy éreztem e percben, amikor vártam és nem jöttek értem, hogy nagyon, egészen teljesen a kezükben vagyok... Azt csinálnak velem, amit akarnak és amit nem akarnak.

Ránéztem a falra, ahol benyilik a vasajtó. Félméter vastag! Menekülni sem lehet, körül-

körül a rettenetes falak és minden résen rácsok és vasak. Nagyon, egészen, teljesen a kezükben vagyok. Kivégezhetnek.

Délután kiderült, hogy elmaradt a reggeli séta. Szakadt az eső.

Levél jött hazulról. Egy barát, aki jó és akit szeretek. Aki nem ígért, nem hetvenkedett, hanem írt melegen, biztatón, barátilag. »írjál pár sort csak a hogylétedről, légy türelemmel és gondolj ránk, akik baráti szeretettel várnak vissza...«

Simogattam a kártyát és elolvastam kétszer, ö nem ígért, nem hetvenkedett. Gondolj ránk, akik baráti szeretettel várnak vissza... Levél otthonról. Levél a börtönbe a rabnak.

Sokat lehet itt gondolkozni. De oly kevés ideig az emberek között.

És vigasztalan, mozdulatlan csöndben látom: milyen kevesen vannak Emberek és igazak.

TIZENKETTEDIK NAP

Ragyogó naposán kezdődött ez a vasárnap. Már reggel ragyogtak az ablakok. Hosszú, kíméletlen és kilátástan esők szürkesége és vigasztalansága után a rácsok között bearanylott a nap. Dideregve és vacogva ott álltam a leengedett istállóablak előtt és néztem, örültem, nevettem a mosolygó, vigasztaló, tavaszi eget.

Szinte aranyos volt az egész cella.

És aranyos volt a kedvem is.

Tudtam: ma bejönnek Eszter és Vera. Mosolyogtam magamban és hívő, váró, reménykedő kedvemet még bearanyozta a váratlan reggel nap és a tavaszi kék ég e novemberi óceánban.

Ujjongtam föl-le a cellámban, a tükrőben láttam: egész más az arcom. És rajzolgattam, színeztem a találkozást. Ott fognak állni, mikor engem hoznak... Nem, ne még. Gyerünk vissza kicsit. Ne még. Most nyolc óra van. Talán már fölébredtek e pompás vasárnap reggelre.

Már motoszkálnak a szobákban, most reggeliznek. Látom őket, ahogy körülük az asztalt és anyám hozza a kávét. Most beszélgetnek és kérdik, izgatódnak: milyen is lesz... a találkozás... Nem mondja egyik sem, de biztatja a másikat: az nem baj, ha szuronyos őr kiséri... minden foglyot kisérnek... És mindenkorban örülnek, hogy a másik nem fél ettől...

Most öltöznek és kapkodnak. Hogy el ne készenek. Villamos. Idegeskedés. Jön a kalauz. Már jönnek az uccán. Hogy dobog a szívük... Belépnek a kapun, mutatják a piros cédrulát, az engedélyt... Most ott állnak már lent és várnak. Míg lehoznak az örököket.

És láttam magam: jövök a szurony előtt és egyszerre és hirtelen valahonnan valaki elkiáltja magát: apám... és valaki nekem szalad a két kezével és átfonja a nyakamat... Veronika... És másik két kéz a hajamat simogatja, arcát lehajtja a kabátom gallérjára és nem meri mutatni a szemét, mert könnyes... Eszter...

Hogy színeztem és láttam ezt a találkozást. Ezer alakban, ezer arannyal, ezer szóval, de a karok minden ugyanazok maradtak.

Aztán minden beteljesült. Értemjöttek és vitték. Az őr mosolygott a lépcsőn: itt vannak! mondta és hunyorított. Az arcom égett és éreztem, hogy foltos.

Hamar bevittek a nagyszobába. A folyosón csak siettem, nem néztem. Ne itt, majd bent a szobában... De éreztem: ők látnak és megindulnak. Felém.

Ott álltak a kinyitott ajtóban. Egy szemrebbénés volt az egész. Aztán hang nélkül, valami különös, leírhatatlan és lefényképezhetetlen arccal jöttek, szaladtak, röpültek felém a karok. És hang nélkül átfonták a nyakamat. És egyszerre két ajak rátapadt az arcomra.

Ott álltunk idegen szemek kiváncsi tüzében, néztük egymást és nem szóltunk semmit.

Az ör jött és leültette őket. Ezer kérdés, ezer felelet, ezer mondanivaló égett minden szájón, de hallgattunk. Mozdulatlanok maradtak a szájak. Csak a szemek találkoztak és csillogtak.

Ha idegenek, barátok, ismerősök és érdeklődők jönnek, hogy árad a szó. Most csak a szemek csillogtak. Milyen nehezen indult meg a szó. Mintha nem volna beszénivalónk...

Ragyogó, napfényes, mosolygó vasárnap ez. Itt voltak a börtönben. Vera és Eszter.

A borbélynál referálnak: megkezdődött az Erdélyi-tárgyalás. A virgonc, pufók, szemüveges fiatalembert, aki ott sétál naponta mellettem a másik udvaron, akit előttem borotválnak ebben a székben, Erdélyi Béla a bírák elé állt. Nem is vettem észre. Ma is épúgy szaladt

fel a lépcsőn séta után, mint tegnap és ma is ott nevetgél — mint egy gyerek az iskolaórán — hátam mögött a vasárnapi előadás alatt.

A borbélynál minden tudnak és hűségesen referálnak. Az Est négy oldalt irt a tárgyalásról, mondják. Az első nap csak a csalások, meg a doktori dolog került szóba. Még nem volt érdekes. A szegény kis Forgács Anna ügye csak most jön.

Kérem, adják kölcsön kicsit Az Estet. Két hete nem láttam újságot. Újságíró vagyok... De ezt már nem. Az újságot nem adják! Szívesen referálnak, elmondanak minden, de az újságot nem adják. Csak kipróbált, öreg fiuk kaphatják. Nem adják semmiért.

Délután *kényszerséta* volt. Most megtudtam: ilyen is van. Nem csak kényszerzubbon, kényszerkölcson. Van kényszerséta is.

Rázendített az eső. Nem láttam a homályos ablakon keresztül. Jött az őrmester, hogy megyek-e sétálni, mert esik. Szoltam: megnézem kicsit. Mert a séta jó.

Mentünk lefelé az őrrel. Kint szakadt, zúgott, ömlött a rémes novemberi eső. Fölhajtottam a gallérom és kétszer körülszaladtam az udvart. Hatalmas, megnőtt és egyre növő polcsolyák fölött ugráltam a keramiton. Aztán szoltam az őnek: gyerünk föl, ebből elég

volt. Rámmordult szúrva, vájva, durván a szuronya alól: hogy képzelek ilyet! Addig kell itt sétálni, míg majd szól az örmester úr.

— De látja zuhog, ömlik az eső! — nevettem még és nem hittem hallatlan értelmetlenségét.

— Minek jött le! — mordult a válasz.

— De átázik a cipőm, átázik a kabátom, csupa víz a sapkám! Beteg leszek, megfázom...

— Csak sétáljon!

Újabb víztömegek szakadtak le. Ott álltam védtelenül és fedél nélkül a nagy vizömlésben. Csurgó tt mindenfelől a víz, úgy álltam ott, mint egy ázott ürge.

— Kérem felügyelő úr, gyerünk föl...

— Nem megyek! Tessék sétálni! Minek jött le! — mordult az eresz alól.

— Magának könnyű, ott áll az eresz alatt...

— Hát kijövök én is, nézzen ide, itt állok, ahol maga! Menjen sétálni! — kiabált most már csak azért is és hagyta, hogy reá is rá-ömöljön az esőfergeteg. Csakazértis. Nem megy fel. Azzon az a fogoly, nem eleget fázik, mindenek jött le!

Most már dühöngtem és nem volt egy száraz ruhám. Kiabáltam és hadonásztam. Én, a jó fogoly! Átkozódtam, hogy bejelentem ezt az igazgatónak. Most ő mosolyodon szuronya alól. Lenézőn, megvetőn. Nála van a szurony! Azt csinálom, amit ő akar!

Dühöngtem. Rohanni akartam fölfelé. Föl az

igazgatóhoz! Megmutatni átázott, lucskos mindenemet és megmondani: van már — kényzserséta a dühöngő esőben. De ott állt az ajtóban és megmozgatta a puskát. A hegyén csillogott a szurony!

Tehetetlenül, fedél nélkül és csuromvizesen szaladtam ott a cuppogó keramiton, már nem is látszottak a sárga kockák. Viz volt mindenütt. És szaladtam tajtékozva és tehetetlenül még le nem telt az óra, míg kegyesen fölvezetett cellámba az ör.

Köhögök, didergek, fázom itt e vacogó cellában, mint egy kiöntött ürge. És beveszem a két aszpirint tehetetlenül, lefogva, bezárva. Fogoly vagyok.

Megint előadás volt a börtönben. A földszinten, a zárkák kereszthalaku két folyosóján. Megint ott volt az egész épület. Ilyenkor mindenki lejön: ritkán látni így együtt az egész társaságot. Egy fiatal orvos megnyerőén és világosan az agyról és az érzékszervekről beszél. Azt hiszem harmadik reálban hallottam ezt. Sikere volt, itt minden új és mindenkinél sikere van, aki beszél.

Figyelni nem volt könnyű dolog, mert a darócosok így tömegben halaszthatatlan kaszinót tartanak. Hiszen oly ritkán találkoznak. És most az örök is enyhébbek.

Aztán jött egy másik fiatalembert, egy szemüveges szőke. Szavalni kezdett a dobogón. Gárdonyi-verset: Huszár a mennyországban. Tomboló, zugó sikere volt. Hiszen a huszár még a zsidót is kikergette a mennyországból. Kacagtak az örökök is szuronyok mellett: hogy kacagott az egész társaság!

Aztán kiállt a középre az őrmester úr és kétfelé álló bajusza közt »felkérte a nagyérdemű hallgatóságot, hogy ne nyilvánítsa hangosan tetszését, mert ez még sem cirkusz.« Óriási sikere volt. Még a zárkák is nevettek. A szigorú őrmester úr kiállt a középre és beszédet tartott a börtön népe előtti...

Az előadáson ott volt egy jóságos tekintetű hölgy is. Éreztem: figyel. Most itt volt nálam, meglátogatott a zárkámban. Zavarban voltam. Női látogató a cellában...

A protestáns börtönmisszió tagja. Sereg könyvet tartott a kezében, ezekkel jár celláról-cellára. Bibliák. Láthatólag csodálkozott »nagyszerű« könyvtáram láttára. Leült és beszélgettünk. Aztán megkért, hogy írjak róluk egy cikket, — ha majd kimegyek. Direkt ezért jött a zárkába. Megkérni a fogoly újságírót, hogy Írjon egy cikket, ha kimegy a börtönből.

És búcsúzoul nyújtotta a kezét. Egészen elszoktam ettől. A börtönen fogoly vagyok, akivel nem fognak kezet.

TIZENHARMADIK NAP

Remek hírszolgálata van a börtönnek. Az öreg fiuk a »rádiókezelők.« Azzal fogadtak, hogy sorjában elmondták — a vasárnap futballeredményeket... Hogy a Ferencváros megnyerte a középeurópai kupát, bár kikapott Bécsben a Rapidtől, hogy a Bástya legyőzte Kispestet, hogy az utolsó percekben rúgták a gólokat. Hogy örüljek, mert az új, a szegedi csapat játszott és mindenjárt először győzött... És lelkes vita, biztatás, beszéd lendül neki, mint a mécsessén kint, vagy a kirakat előtt vasárnap este. És mindenről tudnak — futballbörze a börtönben! — hogy ki rúgta a gólokat, hogy ki volt jó és hogy áll a bajnoki tabella... Futballkaszinó, mint a körúton.

Láttam egy fiatalembert, akit bevittek a sötétbe. Olyan volt az arca, mint a cella fala. Nem tudom mit követhetett el. Nem vihetett ide magával semmit, csak a kabátját, meg a pokrócát. A pokrócot ráteríthette a deszkára,

amire lefeküdhet. Amikor rázárták az ajtót, egy táblával betámasztották a parányi ablakot is az ajtó fölött. Hogy a folyosóról se nézzen oda be a szürkület. Sötétzárka. Nem merem megpróbálni.

Ebédelnek a foglyok. Csönd van az egész épületben, csak a csajkák zörögnek. Egyszerre minden fogoly az ajtóhoz rohan és rátapasztja a fülét. A földszinten egy öreg embert vonszolnak, aki ordít, vonít, mint egy kutya és hangját megsokszorozzák a börtönfolyosók.

— Meg akarnak ölni! Meg akarnak ölni! Segítsetek!... — vonítja és olyan a küzdelme, mintha hőhérok vonszolnák.

Rátapasztjuk a fülünket a vasajtóról és a szívünk dobbanása hallik. Mi lehet ez? A vellőkbe vág ez a vészes vonitás. örült?... Szimulál?... Bántották talán?... És a kiáltás végigzengi az egész börtönt.

Az ör mondja: a rendőrségről hozták. Nem akar bemenni a cellába.

Már nem hallani semmit. A vasajtót ráesukták. És az minden eltakar.

Eszembe jut, ahogy séta közben nézem a falakat és találgom, hogy most melyik ucca szintjén járok az udvarlabirintusban, — hogy voltam már itt a Markó-uccában. Mikor a reáliskolába jártam. Itt szemben.

Nem messze kerültem tőle. Csak átjöttem a másik oldalra. Ha a tanárok tudnák...

TIZENNEGYEDIK NAP

A mai nap a meghalt remények, a megfojtott illúziók napja volt.

Tegnap még fel-felcsillant egy-egy sápadt, vibráló sugár, hogy holnap reggel szabadulok... Amikor kitöltöttem a büntetésem felét. Nem mondomb, nem éltetett eddig sem ez a sápadt sugár, mert nem szoktam hinni csodákban, mert az ujságirófogolynak nem szoktak teljesülni ilyen remények, — de néha, egy-egy kilátástalan, lehangolt és nagyon szomorú órában e falak között, felvillant a távoli sápadt sugár: félidőben szabadulok...

Most elaludt ez a vibráló sugár.

Itt volt nálam a szeretetreméltó ügyvéd, aki szinte felkérés nélkül, szinte csak barátságból és politikai ismeretségből szította odakint e sápadt sugarat. Amint levitt az őr és megláttuk egymást a nagyszobában, az arca erőszakosan nevetni kezdett, mintha biztatni akarna. Nevetett, hogy ne csüggesszen el. Ekkor már tudtam, hogy elaludt a sápadt

sugár...

Nem dobbant belém a valóság kínzó, maró fájdalommal, nem volt nagy kiábrándulás, kínos felébredés, mert sohasem reméltem sokat e sugárban. Még mosolyogtam is lent, amikor vicceket mesélt. Csak itt fönt, amikor megint becsapódott a vasajtó, amikor megint egyedül maradtam, akkor kezdett kicsit zakatolni a valóság. Marad minden a régiben... A fehér cellafalak... az őrmesterek... a fütetlenség... a hideg... a kényszerséták... a hideg!... a hajnali ötörás csöngetések... a magányosság... a hazai kenyér... öröm, ha levél jön... vasárnapi beszélgetés... foglyok... rabok... fegyencek... Marad változatlanul: a börtön.

Még két hét van hátra.

Kedd volt. Az őrmester mára mondta a meleget. Mára várta az egész börtön a kályhát, a megmelegedett csöveket, a bálványokat... Hogy várta reggel és délben. Reggel hideg maradt minden. Gondoltam, még korán van. Majd délben. Aztán dél is elmúlt, délután is. Most este van. Fázom, a kezem kék.

Ma a meghalt illúziók napja volt.

Csak egy olajosruhás szerelő jött be a cellába és megcsavarta a csövek csavarját. Meg sem kérdeztem, mikor lesz meleg. Azt mondja: holnap? És holnap...

Egész nap kalapácsoltak a gépházban, verték, gyógyították a kazánt. Az írnok azt mondja, hogy a fűtőt is visszarendelték a Gyűjtőből... A kalapácsolás fölhallatszik a cellákba. Valami mégis készülhet...

Nem hiszek semmiben.

Délután viszketni kezdett két ujjam. Vakartam és dörzsöltem, ahogy mászkáltam, aztán megnéztem őket. A lilába kéklő kezemen megjelent két piros folt. Viszketnek, fájnak és dermedt minden ujjam. Két piros folt... Nézem őket. Akkor volt ilyen itt utoljára a nagyujjam húsán, mikor pirosló kamasz koromban, délen egyóra után szétszórt könyvekkel és tépett lapokkal a hónom alatt, hólabdákkal csatázunk a Munkácsy-uccában.

Megfagyott a kezem. Itt a cellában.

Amikor feljöttem az udvarról, a cellafolyosók bejáratánál a kis asztal előtt beszélgetni kezdtem az írnokkal, aki mindenkor asszisztál a kulcsár mellett. Most először váltottunk két szót, ő ismerte már minden titkomat, — minden az ő kezén megy keresztül, — én nem beszéltem még vele. Most az őrmester távo-

labb volt. Két halk szót, ha váltottunk.

Meghallotta az őrmester. Sietett vissza. És bekergetett a cellámba, hirtelen rámzárt a vasajtót, mintha megpróbálnék kibújni. Más foglyok perceket beszélgetnek ott a folyosón hazatértükben.

Aztán az őrmester hangjára lettem figyelmes. Mondatfoszlányokra, amelyeket az Írnokhoz intézett és amelyek behallattszottak ide a cellába.

— Mindenkivel beszélgethet, de *azzal* ne diskuráljon!

És mintha hallottam volna még: *az* újságíró... magánzárkás... *azzal* nem szabad diskuráini.

Hát mi vagyok én? Magánzárkán tartanak, egyedül sétáltatnak, elzárnak a többitől, bezavarnak a folyosóról, becsukják az ablakokat, ha kilépek az udvarra... Mi vagyok én? Fegyencék, gyilkosok, szélhámosok, betörők, rabok közöszárkában vannak, nyolcán, együtt sétálnak, csacsognak a folyosón, munkára mennek... Ki vagyok én... Mit követtem el?... Le kell láncolni... Szökni akarok?... Fékezhetetlen fogoly vagyok?... Összeszurkálom társaimat?... összekötözöm a lepedőket, kifeszitem a rácsokat, megtámadom az őröket?... Mi vagyok én?... Mit követtem el?...

Ja, most jut eszembe. írtam egy cikket.

TIZENÖTÖDIK NAP

Letöltöttem büntetésem felét, de csak ma láttam először — a szomszédaimat! Egy percre kint maradtam a cellafolyosón, míg az őrmester kinyitotta lakásomat. És a szomszédban is kinyíltak az ajtók, sétálni mentek a szomszédek. Furcsán és hosszan — hosszú így egy perc — elnéztük egymást, ök darócban, kabátnélkül, dermedten, amint várják az ítéletet; fegyház, börtön... Én kabátban és egyedül a cellában, egyedül a sétán; mit követhettem el... Két hete élünk így egymás mellett, szomszédságban, csak a fehér fal választ el, ök hallják, ha járkálok, én hallom, ha hozzáérnek a csövekhez, — ma láttuk először egymást.

Kihallgatás van a földszinten. Hetenkint egyszer. Ott sorakoznak a vasajtók előtt a foglyok és fegyencek, míg jön az ügyész úr. Most mindenki előadhatja kérelmét, panaszát, óháját. És most osztogatják a sötétzárkákat, akitket bejelentettek az örök. Hogy dörömböltek az ajtón, hogy veszekedtek társaikkal, hogy

megtámadták a munkát, levelet csempésztek, kicsavarták a villanykörtét és szítták a blázt...

Fölhallatszik ide a második emeletre az ügyész nyers és szigorú hangja. Vagy hatvanan állnak ott sorban. És remgnék az egyestől, félnek az ügyészről.

Délben kihívnak. Beszélőre! Csodálkozik az egész folyosó. Beszélőre? szerdán? ki lehet az?

Kissé idegesen szaladok le a lépcsőn, ki lehet az? Az őr bevisz az ügyész elő. Mi ez... És ott ül a jó, édes melegben, a fotelben a kedves kollega, akitel éjszaka szoktunk találkozni a redakció munkájában a telefonrőlök hullámain, aki nem felejtkezett meg a rútság Idején rólam, ö látogat meg a szokatlan és a fogházban furcsa időben. Az ügyész ír az asztalnál és int: tessék.

Ott beszélgetünk a fotelekben, az őr kiment. minden jóleső szónál jobban vigasztal a bágyasztó, simogató, ujraéltető meleg, ami itt árad a kályhából. Jóleső beszélgetés volt ez. Távozóban köszöntőm feszesen az ügyész — fogoly vagyok —, ö mosollyal az arcán, sok barátsággal indít vissza, szinte módja: két hét van még mindenössze...

Ő volna a börtön Scarpiaja, akitől reszket az egész kihallgatás?... Hiszen mosolygott és integetett.

Öngyilkossági kísérlet történt. Valami öreg bácsi, akit tegnap hoztak át a rendőrségről, nem tudja elviselni, hogy börtönben ül. összetörte a szemüvegét és megette az üvegdarabokat. Azt hitte, hogy így elengedik. Naiva. Most van először zár alatt. Megették vele egy fazék föttkrumplit. És talán viszik kihallgatásra, hogy öngyilkosságot mert megkísérelni a cellában.

Figyelem az éjszakát. Az ágy ott van az ablak alatt. Egy tábla ki van törve. Észre sem veszem.

Az első éjjel nem tudtam, nem mertem aludni. Hánykolódtam és reszkettem a szalmazsákon. minden pillanatban vakarództam, azt hittem: most rohan meg a börtön rémes éjszakai csapatja. És nem hittem reggelig, hogy egy sem jött. — Hallottam az őr minden lépését és minden lesét a reteszemen. Én behunytam ilyenkor a szemem, nehogy lássam, hogy kívülről rámgyújtja a lámpát és a reteszen becsillog a szuronya, meg a szeme. Borzalmas éjszaka volt, ahogy most visszagondolok. Fáztam és reszkedtem. Nem mertem aludni. — Ma éjjel azon kaptam magam, hogy csak a reggel ötórai csönetést hallottam és azt hittem: most harangozzák az esti jójcakát.

Csak a napppalok haladnának így, ahogy

szaladnak az éjszakák.

Az őrmester megszánt. Forró vizet kaptam egy köcsögben. Hogy áztassam megfagyott kezemet.

Fűtés? Azt mondják: holnap... Majd holnap. Mindig holnap.

Holnap szabadulok. Két hét múlva.

Bejött egy festő és bemázolta a csöveket.

TIZENHATODIK NAP

Olvastam. De kissé idegesebben, mint más-kor ilyen bezárt délelőttön. Kapkodtam a szemem a könyvről és lestem az órát. Csütörtök van. Vibráltam kissé belül: hátha ma megint eljönnek hozzáim?

Megint itt voltak. És az a negyedóra fölkavarta a napot, megbolygatta a cella csendességét.

Sietve mentem reggel borotválkozni, hogy ne lássanak szakállasán, ha jönnek. És frissen, púderesen, Eau de Cologne-nyal az arcomon siettem lefelé. Néhányan ácsorogtak a nagyszobában. Ügyvédek zsongtak, új foglyok fejét mérték a mérce alatt. És ott állt előttem a szemembe nevetve Vera. Fölkaptam a kezembe és szaladtam vele a sarokba; senki se lásson. Az ör csodálkozott, hogy egyszerre elszaladtam tőle.

És ott volt Eszter is, meg apám. Olyan jóleső drága melegség áradt valahonnan, lentrölbéülről: itt vannak megint! És úgy hallgattam a kérdéseiket és feletem nevetve, biztatva, jókedvvel, mintha a Nóbel-díjat táviratozták

volna Stockholmból. Nem volt panaszom, nem volt óhajom, csak hallgattam őket és ujjongtam. És nem vettetem le a keztyűmet, nehogy meglássák a fagyás piros foltjait a kezemen.

Különös érzés az, leszaladni rácsok, lakatok és vasak közül — öhözjük. ők jelentik az otthont, a meleget, a munkát, — ők: a szabadság.

És meg tudtam volna fogni a szememmel a borzképü, mogorva őrt, aki ránk mordult, mint egy káplár a szakaszra: azonnal befejezni a beszélgetést!

Hát ki ő, kinek azonnaloz, kire mordul?!

Érzem: ez a szabadság, ami hiányzik, ő vette el a szabadságot boros, mogorva képével. Nem enged beszélni...

Fogoly vagyok.

Az őr azonnaloz.

Jöttek még mások is. Hazulról. Kezefogni, megnézni, hogy vagyok-e még, elhözni üzenetet, akik gondolnak rám. És itt volt az iró, aki vel eddig csak levélben társalogságban volt köztük állani, érezni, hogy e magányosságban is van közöm valakihez. Nem örökhöz, akik vigyáznak rám, akikkel beszélgetek magányos sétáimon; nem őrmesterekkel, akik

dirigálnak a bajuszukkal és meleg vizet hoznak a kezemnek, vigasztalni. Hogy van közöm valakikhez. Túl a börtönön.

Ez a negyedóra felkavarta a napot. Megbolygatta a cella életét, teledobogta a csöndeséget.

És vigasztalásra apró csemegéket hoztak. Mogyorót zacskóban, ropogtatni a séták alatt. Banánt karéjjal. Csokoládét cigarettafüvelben, verssel a öaznes-es dobozon: »Ha ló nincs, jó a szamár is; Ne szívd, hanem *szopjad* máriss...« Süteményt téához, almát, csokoládét. Csak nézték az örök, mikor hozták be két marékkal.

Igazuk van: hogy felvidítanak e csemegecsecsebecsék. Nevet a cella. Édes.

Kezdenek megismerni az örök. Némelyik megáll panaszkodni az udvaron. Panaszkodik, köpköd... ö, a szabad, szuronyos, a hatalom panaszkodik a fogolynak, akire vigyáz...

Még a panaszokat is jó végighallgatni. Beszélnek. Hozzám. És felelhetek.

Ma Ócsárol beszél az őr. Ahol lakik. Ahol vályogházat épített, ahonnan vonaton jár be reggel ötkor, ahová harmadnaponkint jár haza, ha szabad. Szinte otthon voltam Ócsán, a házban. És ringattam a gyereket. Négy hónapos nincs még.

Szappanozott a jó Hoffmann. Hogy a detektívek a legveszedelmesebb zsebtolvajnak ismerik?... Hát aztán. Mit lophat tőlem itt? Neki ezüstörája van. Nekem csak tula.

Szappanozott. Egyedül visznek le már napok óta. Ide is. Féltő gonddal őriznek... Egyszerre benyitott valaki. Hozta az őr, borotválkozni akar. Még két hely van szabad a »műhelyben.« öröm villámgyorsan az ajtóhoz ugrik és tolja kifelé az érkezőt:

— Nem lehet most! Az újságíró van bent! öt csak egyedül lehet!

Elfutott a vad indulat:

— Mi vagyok én! — kiáltottam. Bélpoklos??!

A jó Hoffmannék nyugodtan szóltak:

— Nem, csak újságíró.

Záráskor — 7-kor — jött az őrmester, kezében a jegyzékkel. Jelentkeztem, mint minden: Egyedül vagyok.

Mosolygva szólt a bajusza mellől: még tizennégy napig...

— Nem! — feleltem gyorsan, csak tizenhárom...

Visszalépett és mosolygott. Bocsánat, nem akartam megbántani...

Egy nap! Micsoda különbség!

Fűtés? Azt mondják: holnap... Megint mond-ják.

Ma szenet hoztak az udvarba. Két vagont.

Holnap... Majd holnap.

TIZENHETEDIK NAP

Csokoládét kaptam a déli csomaggal. Kettőkor hozták az ebédet, a napi kenyeret, mint rendesen, amit hazulról küldenek. Ma odaadtettek a zacskóhoz és a zörgő lábosokhoz egy kis celuloidos skatulyát is. Csokoládé, Koestlin macskanyelv. Olyan jó volt lefejteni róla a zizegő papirt és kinyitni. És mindenki megkóstolni egyet.

Csak aztán néztem meg az ebédet, csak aztán bontottam ki a zacskókat.

Megebdéltettem a kis lábosokból az ormótlan villával, késsel. Úgy érzem magam ilyenkor, mikor a piciny lábosban vágom, tépem, szeletelem a sültet, mint a gólya a róka lakomáján Esopusnál. A róka szája nem fert be a hosszunyakas edénybe, a gólya nem tud ebédelni hosszú csőrével a lapos tányérból. Olyan esetlen vagyok e parányi edénnyel. Izzadok, míg vágom a húst.

Aztán mosogatok. Rendre minden evőeszközt. És megnézem most a zacskót, amire ráírták, hogy mit küldtek be. Mind megkaptam. így állnak sorba: leves, sült, főzelék, negyed kg.

kenyér, alma, csokoládé. És itt az utolsó sorban a csokoládé szó mellett még néhány parányi, törpe ceruzabe tűt fedezek fel! Odaviszem az ablakhoz, nézem, böngészem, mit írtak bele a gyűrődésekbe... És ujjongva olvasom el: *Csokoládé. Vera küldi apának csókokkal...*

Mintha négyoldalas levelet kaptam volna hazulról!

Ez minden elmond: Csokoládé. Vera küldi apának, csókokkal... ö kapta ezt a zörgő-zizegő macskanyelves dobozt, — először biztos elmondta szépen, hogy kézit csókolom, hogy hívják, hol lakik, hány éves, meg kellett hazolni... Aztán odaadták... Hogy szorította boldogan a kezével és mindenjárt szólta is biztos: nézzük meg belül... Aztán mégis meggondolta magát... Azt mondta: küldjük be inkább apámnak... És beletették a zacskóba és ráírták: Vera küldi apának csókokkal...

Mintha négyoldalas levelet kaptam volna hazulról!

Aztán mégegy ördögi, kaján boldogság fogott el. Kijátszottunk az örökkel, a börtönnel... Levelet írtak hazulról a zárkába... Négyoldalas levelet...

Ma kiadtattak: hogyan kell tüzet csinálni a blázhöz, ha nincsen gyufa. Először is vattát kell kérni az orvostól, hogy fáj a fülem. Aztán

össze kell ütni a tűzköveket a vatta fölött. Remek láng lobban a vattán!... Vagy ha már »nem fájhat a fül«, már meg kellett neki gyógyulni, már nincs több vatta, — a fogkefe celuloid fogójáról szilánkokat kell lekaparni és fölötté szikráztatni a tűzköveket...

Ez remek. De ha nincsen véletlenül tűzköve az embernek, — kérdeztem naivul. Rémesen lenéző mosollyal válaszoltak: tűzköve minden rendes linknek van, mielőtt bejön a sitibe...

Most már tudok tüzet csinálni. Csak épen tűzkövem nincs. Úgy látszik mégsem vagyok rendes link. És blázom sincs, amire rágyújthatnék. Hacsak azokra a csokoládécipzárra nem, amelyeket tegnap kaptam a *Dames-es* dobozban. Tizenkét napja nem volt dohány a számban. Nem hinném el, ha otthon hallanám.

Fűtés? Majd holnap... Ma semmit sem csináltak. Még szenet sem hoztak, mint tegnap; be sem festették a csöveget, mint tegnapelőtt. De ma is mondták: Holnap!... Igen. Majd holnap.

TIZENNYOLCADIK NAP

Fölhoztak egy könyvet. Beadták az ablakon. Nézem a címlapját — és fölujjonganak. Az író hoztaj aki tegnapelőtt nálam járt. Kis vigasz-talót, kis csecsebecsét, kis csemegét, mint a többiek, akik bejönnek látogatni, nézni, vigasz-talni. Az író drága kincsét hozta el a rácsok közé: a könyvét, ami most jelent meg. Milyen meleg ajándék, milyen meleg rámgondolás.

És dedikálta. Három szóval, egyszerűen, amennyit a börtön megenged. »V. Gy.-nek szeretettel.« És az írás fölött ott a pecsét. A bör-töncenzor pecsétje.

Milyen melegítő itt e rácsok között a dedi-káció. Milyen melegítő a szeretet.

Levezettek a földszintre. Ahogy megyek be az irodába, szemben áll velem egy nő. Ele-gánsan és prémbundában. Fölkapom a fejem: valahol láttam, valahonnan ismerem! Nézem a vonásait, a fehér finom bőrét, a kiugró haj-szálait. És a fekete bundáját... Valahol láttam... És percek múlva elémrázolódik: itt láttam a börtönben, darócban, rabnak... Olyan világító volt a bőre a darócban és olyan villogó

a szeme. És ez volt az a no, aki csipkekötény-nyel takarta le darócszoknyáját.

Most itt áll a kapunál. És sír az ajtóban, amely az uccára vezet, amely a szabadságot jelenti és amelyet két szurony őriz... Most szabadul... És sír. Visszakapta a ruháit, a bundáját. Sir. És lehozta az imakönyvét, oda-adja a börtönnek. Amibe beletemette a köny-nyeit, míg raboskodott. Orgazdaság, börtön...

Ott áll a kapuban és sír. Az arcát itt őrzőm a szememben. Nem tudom elfelejteni. Együtt voltunk rabok.

Milyen egyhangú a börtön. Milyen mogszo-kottság, milyen unalom terül el itt minden fölött. Reggel csönetnek, levisznek sétálni, takarítanak, vizet hoznak, ebédet hoznak, zö-rögnek a folyosón, dörmögnek az örökök, láto-gatók jönnek, bezárajk az ajtót, csörgetik a kulcsokat, meggyujtják a lámpát, bezárnak minden, egyedül vagyok, egészen egyedül... Mi-lyen pontos minden, milyen megszokott, milyen unalmas. És minden pontosan a maga percé-ben, egyhangúan, lemorzsolóan, változatlanul, tragikusan.

Milyen egyhangú minden. És meg lehet szokni. Mindent meg lehet szokni... még az unalmat is, még a megszokottságot is... De nem lehet, de lehetetlen megszokni és lehetetlen

elhinni és lehetetlen beletörödni, hogy jönnek a kulcsokkal és bezáraják az ajtót. Rám-záraják az ajtót.

Amerre megyek, amerre visznek ismerős arckat látók. Egy idő óta, mintha csupa ismerős lenne az egész négy emelet. Ott megy egy fiatal darócos, az orra előrenyulik, a haja sötét... Velem volt diákok... Hová járt?... Munkácsy-ucca... Tavaszmező-ucca... Damjanich-ucca... ö is kijárt az állatkertbe... Ismerem az arcát. Talán beszéltem is vele. Itt megy most az őr előtt.

Ott megy a másik. Fekete keménykalap a fején. Fekete télikabát, perzsiabunda a nyakán. Kis angol bajusz. És egy szemölcs az orra tövében. Esküszöm: láttám valahol... Ügyvéd!... Irattáskával szaladt, a törvényszéken láttam... Nem. Talán főpróbán láttam elegánsan, frissen és csillogó gyémánttúvel a nyakkendőjében... Ki ez... Láttam valahol. Ismerem. ö is utánam nézett. Most kérdezi meg az őrt, hogy ki vagyok.

Csupa ismerős arc, amerre járok. Ismerős az egész négyemelet.

Ma megint biztattak. Hogy nem lesz fűtés az egész évben... Még nem készültek el... Majd

a jövő héten megpróbálják, aztán nekilódulnak és vizsgálják a kályhákat...

Ez: a holnap... Soha. Reménytelen.

És áztatom a megfagyott kezemet a százfokos őrmester-kegyvízben.

TIZENKILENCEDIK NAP

Vasárnap van. Orgonás vasárnap. Reggel óta szól az orgona és ájtatosan, megbojgatóan el-lepi, elfoglalja az egész házat. Bevonul a rácsok és lakatok közé és nem hagyja a füleket. Reggel óta orgonáinak a rozzant harmoniumon és látom: a 'börtön hogy válogat a vallások között.

A kulcsos végigszalad a folyosón és bezörget minden zárkába: misére... Jönnek ki a foglyok, fegyencek, mennek misére. Kis mozgás legalább. Itt nem messzi mellettem egy fiatal fogoly tolakszik a nyitott ajtóhoz, templomba akar menni. Az ő rámordul:

— Mit akar, maga református! és rányomja a vasajtót.

Az ajtó mögül hallatszik, amint visszaszól a fiú a hatalomra:

— Hát nekünk nem jár a templom?...

— Jár, de majd délután, — szól vissza az őr félvállról és már messze zörgeti a kulcsait.

Hogy válogatnak a vallások között. A börtön a legnagyobb válogató. Imádkozni sem engedik a foglyot, ahova akar. Csak ha rákerül a

sor. Szétválasztják a vallásokat. Egy zárkában vannak, de szétválasztják őket. Mert ez reformatus. Válogatnak. Mintha kint olyan nagyon szeretnék egymást.

Ma levelet lehet írni. Kétszer a hónapban. Tizedikén, meg huszonötödikén. Nyitogatják a kis ablakokat az ajtón, szedik a leveleket. Nagy halom gyűl össze. Győzze valaki olvasni.

Valaki kéri, hogy írhasson, mindenki kész lesz. Csak tegnap jött be, nem tudta, hogy ma van levélírás.

— Minek magának levelet írni, ha csak tegnap jött be... — mondják és ellőkik az ablaktól.

Csak tegnap jött be' Ha tudnák, hogy ez a tegnap, ez a holnap, ez az első nap a legkíméletlenebb, a legkönnyeztetőbb, a legegyedülvalóbb. Csak áll, ül, vár az ember bezárva, reménytelenül. Csak nézi a falakat, rácokat, vasakat és nem tudja hova legyen. Legjobb volna leülni és elengedni a könnyeket. Hátha haza folynak.

Csak tegnap jött be. Ilyenkor minden órában ír az ember levelet. Beszélne szeretne a bezárt, rázárt ajtókon keresztül azokkal, akik otthon maradtak. Ezért a legmegrendítőbb, legszívbefogódzóbb, legmegzavaróbb az első

találkozás.

Csak tegnap jött be. Hogy tudna százoldalas levelet írni.

Átvittek tizpercre a 19-esbe, inig takarítanak nálam. Egy új lakás, itt még nem jártam. Foltosak a takarók, elnyüttek a szalmazsákok; látom: ez igazi vagánlakás. minden fadarabban elromlott és újra lekapart malomvonalak, — játékkisérletek a széken, az asztalon, az ablakpárkányon fent, a fiókban bent, ahol csak akkor lehet játszani, ha nyitva van a fiók, de ha jön az ör, azonnal be lehet csukni és nem vettek észre semmit, nincs fegyelmi, nem káparják le a malmot... Mennyit beszélnek e bekapart és lekapart vonalak... Hogy akartak játszani, idöttölteni, nevetgálni, veszekedni a foglyok, akik itt voltak... És miket találtak ki, hogy műljon, menjen, szaladjon az idő.

A falba, az ajtó fölé bele van írva: Isten hozott! Az öreg foglyok írták be az utánuk érkezőknek... És a vasajtóba bekaparva, bevérsve, beceruzázva ezer írás, ezer név, ezer emlék. Alig lehet kibetűzni őket. Igazi vagán-cellá, látszik a beírásokon.

Egy helyen csak a dátum látszik: 1898, a név már elmúlt a sok kaparásban. És így

írják be ide magukat: Faragó Sanyi, Széli Pista, Vecskor Jani... Sanyi, Pista, Jani. Bizalmasan. Ismerősök. Egymásután. És tudják: ide csak ismerősök, barátok jönnek... Sanyi, Pista, Jani... Had lássák a névjegyet, amit itthagy-tak.

Van egy név, aki nyugodtan odaírta: pénzhamisító, négy évi fegyház... Egyszerűen, minden hozzátevés és magyarázat nélkül. Mintha azt irta volna: kedden szép volt az idő... Pénzhamisító, négy év... fegyház...

És találtam egy nevet, bekapart, bicskával, kanállal erőszakolt kezdetleges írás, amelyik így beszélt: Itt szenvédett büntelenül Surány Lajos... Az első, aki ideírta, hogy szenvédett, hogy büntelen. Véletlenül került biztos ide. Itt a Sanyik, Janik, Pisták szoktak lakni.

Ma megint megvolt a vasárnapi előadás a földszinti lakások folyosóján. Egy miniszteriumi ember, vagy munkásbiztosítói úr tartott előadást Amerikáról és embervédő intézményeiről. Jó, széles, somogyi akcentusával megelevenítette a mérhetetlen méreteket, a 120 millióyi lakosságot, a napi három millió autót, a negyvennyolc államot. Érdekes előadás volt, érdekes adatokkal. Néhányan lenyűgözve figyeltek a darócosok közül, akik itt és ilyenkor szedik össze minden műveltségűket, összes tu-

dásukat. Négy év alatt sok vasárnap van.

A nők viháncolódtak, nevetgéltek és átkacsintgattak hozzánk. Az örökké mérgelődtek és ásítottak. Alig tartott negyven percig az egész.

Vannak megejtő vasárnapdélutánok a börtönben is. Az udvar sárga keramitján róttam magamban, lassan és csöndesen a köröket. A foszladozó felhők közül idesápadt néhány sugár a napból. És megaranyozta a börtönfalakat. A műhelyek, körül-körül csöndesek voltak, csak néhány bekötött fej kandikált ki a mosókonyha rácsa közül és lesték a magányos sétálót, a szuronyos őrt, a halódó napot, — akik inkább dolgoznak valamit vasárnap is, hogy meneküljenek a nemmuló cellafalak közül, akik inkább nem akarnak munkaszünetet, mert így jobban műlik az idő. Az ablakok mögül kihallatszott ide a reformátusok tempós zsoltáros éneke és a zsoltárok énekeltek a kövön, ahogy koppant a cipőm, a zsoltárok énekeltek a szuronyon, ahogy rásápadt a halódó nap. És fönt a magasban, a börtönfalak emeletének tetejében, a cellaablakok rácsai közzött megjelent lopva, félve egy szőke, kócos fej és az orrát kidugta a cellából az ég alá.

Koppant a cipőm, szolt a zsoltár, kandikáltak a kendők alól a kandi szemek. És idesápadt a lábom elé a nap. Itt halt meg csönd-

ben, sápadtan, révedezve a börtön udvarán.

Vannak megejtő vasárnapdélutánok a börtönben is.

HUSZADIK NAP

Reggel, tíz óra felé, ahogy ültem az ágyon és zsebbesülyesztett vörös-didergő kezekkel, cigaretta zó lehelletemmel hessegetve a vacogást, Cervantes! olvastam, hirtelen és élesen megzördült a cső. A káhlyhacsö az ablak alatt. Megremegtem és kalapácsoszó szivemmel leszem... De hiába volt, nem jött semmi. Hiába lelkesültem egy percre, nem jött semmi. A cső csöndes maradt és — hideg. Talán csak megverte valaki a harmadik szomszédban és az üres vivő csövek elhozták a koppanó verést idáig, hozzám.

Reménytelen... És gyöömöszöltem a szemet, hogy olvassák a betűt. Lehelletem vigan fújta a fehér füstöt, kezem dermedten vörösödött mozdulatlanul a zsebben. Reménytelen.

Aztán délfelé rámrabbantja az ajtót az őrmester, aki szétálló őrmesterbajuszával beszél, int és vezényel. Rámdobogott a ziháló szavával:

— Na! érzi-e már?

Felelni sem tudtam. Vaskos, nagy léptéivel odorohant a csövekhez és rájuk tette ormótlan kezét. Bajusza elmosolyodott, megragadta, ki-

húzta az én kezemet és rányomta a csövekre... Aztán mosolygó, diadalmás bajuszával kihúzta magát előttem, mintha mondaná: legyőztem Hannibált...

És dermedt, vörös, mozdulatlan kezemmel, rajta a csöveken, valami gerjedő, bizonytalan, valami finom, de már vastagodó rezgést éreztem... A meleg volt... Ami sarjadt, gerjedt, indult az új kazánnál és ami születni kezdett a magasságokat befonó csövekben... A meleg volt...

Még csak derengett, integetett, de már itt volt a csövekben. Már jött tekervényes csöves utján, már haladt a cellák és falak között, most lép be az enyémbe... Még csak a csövek hidege enged, még csak langyos, messzi, bizonytalan az egész, de érzem a dermedt kezemmel: sarjad, gerjed, indul... A meleg...

És azontúl táncoltak előttem Cervantes betűi. Sancho Pansa valami óriássá nőtt a tancoló betűkön és Rosinante a papok imáját mormogta... Születőben volt a meleg. Percenként vizsgáltam a csöveket, kapkodtam a kezemet: jön-e már, jön-e már... De csak a csövek langyosodtak és szobám hideg volt, reménytelenül, változatlanul. Már borzongtam; lelkesedésem, várakozásom csöndesedéit, reménytelenedétt. Hátha nem is jön... Csak bennézett és meglangyos.totta a csöveket...

Csöndes-szomorúan indultam sétára. És a

folyosón megcsapott, arculütött, hátbavágott az áradó, emelkedő, mindenátfogó meleg! Amint egyre lejjebb értem, újabb és újabb pofonok jöttek, szinte melegben fürdőtő úszott az egész földszint... Áradt, terjedt a meleg. Ide már elérkezett.

Egy óra múlva visszaértem a zárkámba. A csövek már tapintathatatlanok voltak, most kezdett jönni, folyni a meleg. Ide is. Hozzám is... És újra jött diadalmasan az őrmester és még diadalmasabban a szerelő... Itt volt, megjött, megérkezett... visszavonhatatlanul...

Oda ültem mellé és megborzongott a hátam és elnevettem magam... A hátamon áradt a meleg.

Kacagtam boldogan, be teljesülten, megajándékozva. Megjött a — holnap! Amit vártam, lestem, reméltem... Itt van a holnap. Még ma van és már itt a — holnap...

Ez áradó boldogság berózsaszínezi ezt az estét. Ég az arcom, melegem van... A kezem megfehérült... És ma mindenki jó. Az őr, aki benéz, a kulesos, aki rámcsapja az ajtót, az őrmester, aki fölkeltet sétáltat, ebédeltet... mindenki jó. Itt van nálam, a szobámban, a cellámban, a börtönömben az édes, langyos, simogató meleg.

Ma mindenki eszembe jut a nagy jóságban, e nagy örömben, aki jó volt hozzáim. Aki csöndesebben kiabált, amikor jöttem, aki megengedte a könyveket, hogy olvassak, aki mosolygott ha szolt hozzáim, aki hozta az ebédet, aki vonta el a vállát, ha szóltam hozzá, mindenki jó volt... És az a másik őrmester a legjobb, aki apáskodó figyelmével meglátogatott és meleg vizet hozatott a konyhából megfagyott ujjaimnak minden este...

Mit jelent a jóság a börtönben, most tudom csak... Jóság csak itt van... A sok rossz, a sok goromba, a sok durva között. Csak itt jó igazán a jó.

És megkönnyeztél, megdobbantja és összehúzza a szivemet, amikor homályosan, könnyfátyolosán elfut a szemem előtt a halálraírtélt naplója. A legszebb írás, amit olvastam valaha, a letragikusabb, a legkegyetlenebb, a legkétségbeéjtőbb írás... A legzokogtatóbb, a legfájdítóbb írás... A halálraírtélt naplója...

Amikor irta: »megköszönöm annak a kulcsárnak, aki csöndesebben csukta rám az ajtót... én nekihagyom a pénzemet, ha kivégeznek...«

A halálraírtélt végrendelkezett. Annak hagyta minden megmaradt pénzét, aki — csöndesebben csukta rá a cellaajtót...

Mit jelent a jóság, most tudom csak. Itt tudom csak.

HUSZONEGYEDIK NAP

Félálamra felzörgetett a hajnali csöngő. Magamra húztam takaróm, megszokott szokás ez az ötőrai harang szavára, hogy még van aludni valóm, — de félálomban, lecsukott szemekkel, bizonytalanul tapogatni kezdem fejem mögött a csöveket. Rátettem a kezem és éreztem: még hideg. Visszarántottam kezem és elszenderedtem. Van idő még. Aztán hatkor újra rezzentem és megint vizsgáltam a csöveket. Hidegek voltak még. Aludtam tovább. Csak a kezem nyúlt ki néha a pokróc alól és figyelte, tapintotta, várta az elinduló meleget.

Nyolckor megsütötte a kezem. Fölriadtam éber, vagy álmodó ábrándozásaimból és lerúgtam a pokrócot... Reggel van... föl kell végre kelni... És jön a meleg...

Végigkísért egész nap. Csak este hüvösödtek el a csövek és magamra maradtam egyedül, meleg nélkül, régi reménytelenségen.

De aztán reményesebben mondtam: holnap, majd holnap... Holnap újra jön a meleg.

Külön szótárak íródnak, alakulnak a börtönben. A vagánok, schrenkerek, bugázok és egyéb kiváló egyéniségek ósidők óta a Link chadovát gajdolják. Már nem is érdekes. Már megszokott, mint a rács az ablak üvegén. Pedig egyre szineződik, bővül, tágul. Új szavai támlik, csak úgy hirtelen, nem tudni hol és egyszerre elkapja ez az egész társadalom. És ellőkik, elfelejtik a régit. Link chadova. Nyelv. Változik.

Ez az egyik. De van egy másik is, amit nem a vagánok, schrenkerek, nem a foglyok beszélnek, hanem, ami az őrök, kulcsárok és őrmesterek szájából sarjad, ami a börtön vezéyszava... Ami a börtön tájszólása. Amivel vezényelnek, parancsolnak az őrmesteri bajuszok. Amivel igazgatják a rabok életét.

Ilyen szavakat szedtem össze. Speizolás, vizeslé, önkosztos, beszélő, önköltséges borotva, zárni és sok más még.

Speizolás. Hetenkint egyszer jön a kulcsos, bezörget a zárkákba: speizolás! És a zárkák válaszolnak rá: félkiló szalonna, kétkiló kenyér, két doboz szardínia... Hetenkint egyszer megkérdik a foglyokat, akarnak-e hozatni valamit a pénzükből, amit az irodában őriznek. Ez a speizolás. Hozzák a szalonnákat, kenyereket. A szalonna különben a börtönlakók nemzeti eledele. mindenki azt hozat.

Délelőtt tizenegykor végigzúg a folyosókon:

vi-ze-lés!... Nem szabad megijedni... Nem orvosí beszédről van szó, csak a szó börtönértelméről. Az pedig más. Lényegesen más. Nyílnak ilyenkor a zárkák, zengenek a vizesedények, most lehet a kútra menni, megtölteni a kannákat és hozni friss vizet. Vezényszóra.

Elérhetetlen magasságokban fénylek, villámlik, sápad olykor a szó: *önkosz fos*. Aki maga hozhatja vendéglőből, boltból, hazulról a kosztot, a saját pénzéért, egész napra, amit akar... Milyen égi messzeségekben elérhetetlenkedik néha a szó...

Vasárnap délelőtt, olykor csütörtökön, néha máskor is, ha ügyvéd jön, megtelik a fogoly szive, kihúzza a ruháját, lekeféli a gallérját, megfésüli a haját, tükörbe néz...: jönnek... Ez a *beszélő*. Jön az őr, hozza a drága, áldott engedélyes cédrulát és harsogja a kulcsos, amint nyitja a zárat: beszélő... Micsoda remegő izgalom...

A foglyokat csak hetenkint egyszer borotválják, de van borbély is, ahol a letéti pénzért naponta lehet szépítkedni. Jönnek reggel, kérlik: *önköltséges borotva?*... És hogy megyünk, örülünk e szónak! Kis mozgás legalább, kis beszéd, mosoly a habzó szappan közben.

Este hétkor kiáltják: *zární!* És jön az őrmeester úr, szigorúan, keményen, kulcsokkal és cédrulákkal — és jelentkezni kell. És ránkzárja éjszakára a vaskaput. Mintha nappal nem vol-

nánk bezárva.

Külön nyelv ez. Vezényszavak. Amelyek dirigálják, szabják az életünket.

Megint átvittek egy másik lakásba. Bétpasztották nálam a régi fűtés nyílásait a falban. És elvittek a szobámból. Hogy ne tudjak beszélni a munkásokkal, akik dolgoznak. Nagyon, rémesen vigyáznak rám. Féltenek, őriznek. Csupa anya...

Majdnem az egész napot ott töltöttem. Nem találtam a helyem. Nem tudtam olvasni, csak szaladgáltam, le-föl, le-föl. Ideges voltam, rossz volt, szenvedtem.

Pedig ez is épen olyan, mint az enyém. Épugy lehet szaladni benne hat léjpést előre, olykor hetet vissza... Ép ott van az ágy, az ablak, a kályha... De nem az én kabátom lóg a fogason!, de nem látom az asztalon a könyveimet!, de nincs az ágy alatt a cipőm!, de hiányzik a falról az a pecsét!... Nem találtam a helyem. Pedig ugyanolyan, mint az enyém.

Otthon jobb. Otthon mégis jobb.

Gyerünk vissza. A huszonkettősbe. Az az enyém.

Milyen régi ez a börtön. Az udvaron, a falban van egy gázlámpa. Kinyúlik a falból, mint

egy öreg kar. Az ablakai minden beverték, eltörtek, elmúltak, a szilánkokat elkapta a szél. És piszkos. Századok pora, szennye a tetején és mocsok, papírdarabok, faszemek a belséjében. Belehánynak, beledobnak minden. Ráesik minden. Regen megtelt. Mióta nem égett már... Milyen öreg.

Milyen régi ez a börtön. Hányán nézték ezt a piszkos, bevert, elszáradt gázlámpakart... Megvakult a falban.

HUSZONKETTEDIK NAP

Reggel rémhírek jöttek. Hogy nem fülének többet, hogy új kazánt szerelnek. Már az órát is kikapcsolták! És hogy terjed, száguld a rémhír a szabadságot, szárnyalást záró falak és rácsok között! A csövek dideregtek. Elkapott a kétségbecsés. Aztán órák múlva megszólalt, fölmoraj lött a cső. Féltve, gyáván közeledtem és hozzáóvakadtam a kezemmel. Visszakaptam! Derengeni kezdett... Lassan, csöndesen melegedni kezdett...

Aztán délután kiderült, hogy csak a hibákat vizsgálják. Azért késsett, azért olyan derengő.

Már minden szóra, híre félünk. minden rezdülésre remegünk. Hogy nem lesz soha többet. Itt a reménykedés néha meghal. A börtön megöli néha.

Súgják, lopják, suttogják: eljut a fülemig e magasságokban. Új jövevények érkeztek. A rendőrségről jöttek. Öregek, sápadtak, összetörtek. Prémembundásak. Nyitogatják a lakásokat. Röser igazgató jött meg és a tanárai. Odakint

többet tudnak, mi van a bizonyítványokkal, váddal. Itt csak azt érezzük, mikor szárnyal a suttogó hír, hogy új szenzáció érkezett.

És ezen zsibog, suttog az egész épület.

A zárkák magányában, megbújva a foglyok, a sétán a mozgó kör, az örökk a poszton, az egész börtön. És szárnyal a suttogva mondott titkos hír. Új szenzáció...

Délután még valakit hoztak. Belestem az arcába, mikor jöttem az udvarról. Az emeleti írnoknak diktálta épen az adatait. Kosztka István. Itt nyitnak neki lakást szembe velem, a rácsos folyosó túlsó oldalán. Aztán viszik majd tovább, tölteni a hátralevő időt a revolvergolyóért, ami eldörrent az ezredesre. Szedre, Sopronba, Vácrá?

Megjött: a fégi szenzáció. Amit már elfelejtettek.

Itt van e falak között az elmúlt évek, idők minden szenzációja. Régiek, ujjak. Keveredve. És bezárva minden, lelakatolva.

Szemben a Rökk Szilárd-uccai revolvergolyó, amit már elfelejtettek. Ami már elmúlt a bírósági tárgyalóteremből, az újságok életéből. Elfelejtették. Régi. Most csak a vége következik. A befejezés. A börtön.

Alattam Erdélyi Béla hízik a zár alatt és mosolyog, míg fogolykollegái lesik a millstatti híreket, amik olykor ide is elszivárognak a tárgyalóteremből. A millsatti szenzáció. Most tombol.

Mellette Nagy bíró lakik nevető arcával, mintha nem érdekelné az egész. A nyúló tárgyalás, a börtön, az Ítélet. Bíró a börtönben. Nevetgél az őrökkel és kérdei, mikor mehet fürdeni. Ez érdekli a legjobban.

Szomszédságomban Szász Elek sápadozik kedves, szinte szeretetreméltó arcával, a rendőrkapitány. Várja a tárgyalást. De nem súrgős neki. Még egyszer kinyiló szenzáció.

És itt van a folyosón a Röser-iskola. A legfrissebb szenzáció, őket csak most hozták a rendőrségről, ők még sápadtak, levertek, összetörtek és visszaküldik az ebédet. Még nem tudnak enni. A legfrissebb szenzáció.

Itt van e falak között minden szenzáció. Ami él még, ami tombol és ami már elmúlt. Aminek már csak a vége van itt, mindennek vége: a börtön.

Holnap újak jönnek?

Lehet ám tanulni is itt. Ma megmutatták, hogyan kell zsebtolvajkodni. Öreg fiú volt a mester. Régi munkás, elismert munka, ötödször van itt — látogatóban. Sugárzó, fölényes

arccal előadást tartott. Hogyan kell megrajzolni a pénztárcát a belső kabátzsebből. Mész az uccán, megállsz egy plakátnál, vagy fölpszállsz a zsúfolt villamosra, — hirtelen valami ütést érzel a balválladon — srégen mellpor a baltüdőre — és tárcád már meg is lógott a jobb zsebedből. Még azt is mondják nyájas arccal: pardon, ebben a tolongásban!... és még vissza is mosolyogsz rá...

Ha hátul van a tárcád, nadrágzsebed mélyén, az achrem fickó rejtekében? Mi sem könnyebb munka. Például bemész az Angol Parkba. Fölülsz a ródlira, nevetni akarsz egy percre, míg lecsúszol a pályán. Fönt a magasban egy udvarias fiatalembert elkéri a jegyed, párnát hoz, amire ráülsz, letörli a portól... igazán kedves fiú, borravalót adsz neki... Ráültet a párnára, most azt hiszed: nekilódulsz!... Nem. Még várnod kell. A szeretetremélton ifjú meg megigazít a párnán, hogy jobban ülj... a borravalóért, gondolod fölénnyesen... ő rángat egyet rajtad, aztán nekirág, nekilendít... Csúszol... A tárcád? Fönnmaradt a startnál. Mikor megigazította a párnád. Az a szeretetremélton fiatalember.

Vagy kabátod külsőzsebében hordod a pénzed, tárcá nélkül, elegánsan, lezseren, könynyen?... csak épen bele kell nyúlnod érte hanagyul?... Ó, hát szembenéz veled egy fiatalember, megszólít, kérdez valamit, esetleg tüzet

kér. Mosolyogsz és visszabókolsz. Észre sem veszed, hogy a zsebed előtt egy kalap van... Vagy ha látod, azt hiszed, biztosan a fiatal-ember tartja a kezében, aki tüzet kért... És a fiatalembert a kalap alatt óvatos biztonsággal besöpri markába pénzedet... És nyájasan köszön. Megemeled a kalapod válaszképen, ő a pénzedet emelte meg.

Ó, finom hely ez. Lehet itt tanulni is. Csak ki kell nyitni a szemet.

(Félek, ha kimegyek, nem fognak velem megállni az emberek...)

HUSZONHARMADIK NAP

Szédít: Hogy nyugtalankodnak ezek a falak. Vibrál a pokróc az ágyon, dobog a cső, reszket a cella. Csütörtök van. Ma megint el kell jönniök. Látogatóba, beszélgetni, vidítani. Reggel tiszta gallért vettem fel. A legjobbak nyakkendőmet. És megigazítottam bundám szörméjét, szépen simuljon, — lássák: jól vagyok, nyugodt és friss. A szokásos várakozó nyugtalanság. írni nem tudok, olvasni nem tud most száguldó eszem. Már tízkor nézem az órát: mikor jönnek.

A mutatók egyhangúan, lassan — nettem már félelmesen — haladnak a számok között. Már dél van. Már tizperccel múlt, már félegy... Nem jönnek. Ma nem jönnek. Reménytelen. Aztán fölvillog még a remény: hátha szalad az óram! itt sohasem lehet tudni, nem lehet mihez igazítani. És lopva rátapasztom az ajtóra a fülem... De nem... az óra jól jár... elmúlt dél, nem-sokára egy óra... mert hallom: hozzák a kincstári ebédet, zörögnek a csajkák, koppannak a kanalak... Már a főzeléket hozzák...

Elmúlt egy óra. Menthetetlen. Nem jönnek.

Reménytelen. Nem jönnek értem.

Elfelejtkeztek? Betegek? Baj van? Nem engedik be őket? Fegyelmit kaptam? Elfelejtkeztek...

Remegnek a falak: nem jönnek, nem jönnek... Kérdeznek a rácsok: miért, miért... Fojtogató nyugtalanság.

Félóra múlva mégis eljöttek értem és vittek le a lépcsőn az engedélyes cédulával. Itt voltak. Eljöttek. Mosolyogtak, integettek, beszéltek. De nem volt olyan, mint máskor. Mintha elhallgatnának valamit, mintha beteg volna valaki otthon, mintha baj volna valahol, valakivel, valamiért... Hiába kérdeztem, firtattam, fűrkésztem... ők csak mosolyogtak és nyugtattak... hogy hét nap van minden össze már... De az elejtett szavakból láttam: valami megváltozott otthon, valami baj van, betegség, kétség, idegesség?

Mikor elmentek, rámmosolyogtak és az ajtóban integettek. Itt fönt, nem tudtam megenni az ebédet. Zúgtak az aggódások, nyugtalanságok. Tudtam, hogy valami baj van. Mindjárt tudtam. Nem jöttek tizenkettőig. Csak félkettőkor. Ideszaladtak, csak hogy nyugtassanak... Apám nem volt megborotválva... Valami baj van... Eszter sápadt volt... és nem biztatott úgy a szemével, mint máskor... valami van. Láttam az arcukon.

Csak a megszokott arcokkal lenne szabad

bejönni ide látogatni. Hogy zugnak ilyenkor az aggódások, törnek a nyugtalanságok. A börtönfal nem csittit.

Inkább nem szabadna bejönni ilyenkor.

A rémült fehérség még jobban rémít. Mi van otthon?

Csak késő délután pihen kicsit a nyugtalanság. A rácsok kigyultak már a börtönfal ablakaiban e decemberi alkonyaiban. Szemben égnek a nagy, homályos ablakok is, ahol emberek laknak. Bírák, ügyészek, börtönvezetők. Sétálok az udvaron.

Egyszerre haragos hangok kiáltanak a kigyult és félignyitott ablakok mögül, öklök emelkednek, gesztikulálnak. Szavak káromkodnak, kiáltanak. Áll a harc, kiált a csete-paté. A háziasszony veszékszik ott a szobalánnyal!... Idelátszik a konyha csempéje, idehallik a házi harc. És komikus látni innen a homályos üvegek mögé... Hogy dül a házi perpatvar... egy tojás körül, ami elveszett... A hangok ágyúi bömbölnek, a karok vagdalkozásai zuhognak... pergőtűz... Komikus. Burleszk. Nevetető.

Megáll a séta, megáll az őr — fölfigyel a börtön. És itt mosolygunk, kacagunk: — a rab, aki sétál, a szurony, aki vigyáz... A homályos ablakok mögött rikácsol a perpatvar.

Egy kis élet, ami elvetődik ide. Ami túl van a falakon, rácsokon, szuronyokon. Amin nevetni kell. Itt a börtönudvaron.

Zárás után végre csönd van, pihenő csönd az egész folyosón. Félnyolc van, végre nem csörögnek a kulcsok, nem csapódnak az ajtók, nem pörölnek az őrmesterek. Pihen a börtön. Lefeküdt.

Pihenő csönd van. írni lehet végre.

És e percben, amikor elindul a toli: vibrálni kezd a villany,— egyszer-kétszer, — az őrmesteri bajusz feldördül: ki meri piszkálni a villanyt! Még dörögni akar valamit, még fenyegetni, figyelmeztetni akar, de már elkésett. A villany elaludt.

Most kezdett elindulni a toll. Már megállhat, sötét van.

Káromkodnak az örök, átkozódnak az őrmesterek, csattognak a szuronyok, fenyegetnek a puskák: — sötét az egész börtön. Valaki ki akarta csavarni a körtét, hogy elalvás előtt elszívjon egy blázt... titokban, sötétben... meg ne lássák... Rövidzárat. Sötétség. Abba kell hagyni minden. A folyosón dörmögnek, ordítanak, fenyegetnek. Futkosnak és telefonálnak. Létrát vonszolnak a sötétben, babrálják a vilanytáblát, káromkodnak, átkozódnak. Lótásfutás, végig vakság mindenütt.

Olyan ez a vakság, mintha az egész börtön egyetlen sötétzárka volna.

Rémes.

HUSZONNEGYEDIK NAP

Kettőkor hozták az ebédet. A börtönhordárok letették ide az ajtóm elé, míg jön a kulcsos és kinyitja a zárkát, míg beereszti az ebédet. Aztán fordul a kulcs és behozom az ebédet, a kenyeret, a csomagokat. Fölveszem őket egyenkint a földről és ideállítom sorba az asztalomra. Még kinézek a folyosóra, nem hagytam-e ott valamit. Csomag már nincs, de egy zsíros, eltaposott cédula hever az ajtóm előtt. Behozom, talán nekem szól. Aztán hagyom, hogy rámzáják az ajtót.

Csak itt tudom, mi az: meleg ebédet enni! Lassan bontogatom a csomagokat, szelem a kenyeret, kanalazom a levest. És így, kanállal a kezemben fölveszem azt a zsíros, eltaposott cédlát. Kisimítom, olvasom.

»P. Alajos: *leves, főzelék hassal, kenyér, kávé, körte, szalonna.*« Aláírás. És a sarokban halvány, titkos betűkkel: »*Sokszor csókollak édes.*«.

Valami meleg hullám rezdül bennem belül.

Nem nekem szól a cédula. A hordárok ejtet-

ték el, ahogy hozták a nagy tálcaán a beküldött ebédeket. Ide esett az ajtóm elé. P. Alajos. Ki ez, nem ismerem. Nem láttam soha, — házas, nőtlen, magas, szőke? Csak annyit tudok róla, hogy itt van velem e házban, — csak annyit tudok róla, hogy fogoly. Hogy miért? mit csinált? nem érdekel. Itt van. Mellettem a folyosón. És azt is tudom róla, hogy ebédet küldenek neki minden délben, mint nekem. Hogy főlírják a cédulára, hogy mit küldtek: leves, főzelék, hús, kenyér, kávé... És azt is tudom, hogy szereti valaki. Rálopta a cédulára: Sokszor csókollak édes... Valaki levelezett a cédulán, amit átnéznek az őrmesterek, cenzúráznak a felügyelők. Titokban levelezett. Az ebédcédulán. Leves, hús, kávé... Csókollak édes...

Valami meleg hullám rezdült bennem belül.

Elfogtam egy levelet. Sokszor csókollak édes... P. Alajos, kedves soselátott fogolytársam, hogy adjam oda neked e titkos-édes levelet... Hogy mondjam meg neked: valaki írt neked — ide esett le az ajtóm elé: — sokszor csókollak édes...

Egy fekete borostás arcú idegen jön be a borbélyhoz. Látszik a szakállán: ma érkezett. Nem ismeri senki, új ember. Ma jött. Reggel a vonattal, vagy a rendőrségi autóval. Beül a

székbe, ráverik az arcára a szappant. Aztán — nem kérди senki — egyszerre megindul a szája. így mondja:

— Ismerik a Malonyait, emlékeznek rá?

— Az Bécsben van, — feleli rá a minden tudó borbély.

— Hát épen onnan jövök én is! Ott van ö is, a Landesgerichten!

Fölfigyel minden szem, fül, arc a cellaműhelyben: kollega jött Bécsből, híreket hozott. Már kérdik is és beszél, szalad a szája, hogy kész legyen a mesével, míg lehúzzák háromnapos szörét a bőréről.

Hogy a Malonyai már megint remek balhét csinált Bécsben, már megint megfürt valamit és beszögezte magát egy ládába — mint a múltkor — és a hekusok szemeláttára vitték ki a bankból... Harsog, nevet, örül az egész eellaműhely, a kollegának megint sikerült!

— Ügyes gyerek az a Malonyai, — mondják rá. És nem vészít semmit az értékéből, mikor a mesélő tovább mondja:

— Most ott ül a Landesgerichten.

Minden schrenker bekerül egyszer a sitibe. Nincs azon semmi szégyeini való. A Malonyai is bekerült. Majd kijön.

A bécsi jövevény még nincs kész. Még mesél mást is. Szájtátva hallgat a műhely.

Hogy remek élet van a bécsi Landesgerichten, hogy ezerkétszáz fogoly van együtt, hogy ott

urak ám a fogházörök, de urak a foglyok is, hogy lehet dohányozni is, hogy milyen más a bíróság, a Malonyai alig kap majd másfél évet, pedig már ötödször lesz büntetve...

Ámul, hallgat, mosolyog a műhely. Milyen jó élet van Bécsben. Rámondja az egyik:

— Ha szabadulok, Bécsbe megyek; még ülök ott, megtanulok németül. Itthon már úgysem lehet dolgozni; behozták a dologházat. Bécsben még cigarettázni is lehet...

Hat napom van még hátra...

HUSZONÖTÖDIK NAP

A sápadt délutáni csöndben olvasok. Alig három óra még. Alig látok már. Szürke, decemberi az ég. Fáradt és nehéz. Az ör mesélte, hogy reggel havazott otthon. Dunaharasztin. Úgy hallom, mintha távoli messziségekről mesélne. Dunaharaszti... California... Ázsia... Milyen messzi van innen... Arra havazott.

Alig tudom már megkeressni a betűket. Nehéz homály tölti meg a zárkát. Leteszem a könyvet. Csönd van. Mozdulatlánság. Rabság. Hagyom jönni a sötétefl.i

És a negyedik emelet távlatából fölnyafog egy gyermeksírás. Egy csecsemő sir a börtönen. Fölhegyezem a fülem, odarohanok az ajtóhoz... gyereksírás... Hallom: odafönt öröök és felügyelőök szaladgálnak: gyereksírás törte át a cellafalat. Nyitják az ajtót, ringatják a gyereket. Sir, sir. Az anya ott ül a cellában, kibontott mellel, darócszoknyában.

Nincs tej. A rabanyának nincs teje, amivel

elhallgattassa a gyereket. Aki ott nevelődik a cellában. Szaladnak az örökök. Dong a vaslépcső, le a konyhába. Tejet hoznak. Pléhcsajkában, mint reggel a rohamlevest. És kanalazzák a gyerek szájába a tejet. Már nem halom a sírást. Elhallgatott. Tejet kapott. A tejfejelen rabanya ölében. Csönd van.

Szól a hír, jön a hír: kinevezték a tanácsos urat... Méltóságos lett a börtönorvos úr. Aki negyvenéve hallgatja a rabok panaszát, nézi a rabok betegségét, írja az orvosságot a rabok sebére... Hogy nem fáradt el a keze írni az orvosságokat... Hát van-e rab, akinek nincs baja, aki nem beteg e falak között!... hát van-e fogoly, aki nem szeretne enyhe betegkosztot a rohamlevesek helyett, hát van-e rab, aki nem szeretne feküdni, aludni napközben, hogy jobban műljon a rabság... mert csak úgy lehet feküdni, ha az orvos ad engedélyt, máskép ötkor reggel össze kell csukni az ágyat estéig... Hogy nem fárad el a keze... hogy nem siketül el a füle hallgatni negyven év készázezer rabjának milliónyi panaszát!...

Megyek le hozzá. Nem mintha beteg volnék. Csak néhány szót mondani: Ha elfogadja méltóságos uram egy fogoly gratulációját, legjobb kívánságait a kinevezéshez... Elfogadja, mosolyog, kezet nyújt.

Negyven éve hallgatja kétszázezer fogoly millió panaszát, ö már harminc éve méltóságos. Nem most neveztek ki. Már harminc éve kegyelmes.... Börtönorvos.

Legyezgető, megmosolyogtató játékos melegség önti el az arcomat. Megvibrálta a bordámat, gerincemet, szívemet: öt nap van még hátra... Játszik velem, nevettet. Benéz az ör. Oda szeretnék ugrani hozzá és kiáltani: öt nap múlva szabad vagyok!

Már nem lesz több szombat. Már nem érek meg több szombatot e falak között! Péntek reggel szabadulok.

Lelkendező nyugtalanság fog el: még öt nap!...

Mosolygok, mikor lehunyom a szemem. Nem is vagyok dühös az őre, aki eloltja a villanyt. Pedig csak most múlt el kilenc óra.

HUSZONHATODIK NAP

Az utolsó vasárnap! Az utolsó orgona, ami fölbug reggel nyolckor a földszinti cellák sorában... Nem hallok több börtönmisét, börtön-prédikációt a szeretéiről... és Schubert-Áve Máriát, amit egész héten minden délután próbalnak az énekesek, hogy vasárnap jól menjen... És délután nem hallok több zengő zsoltárt, ami elszáll a reformátusok ajkáról... Jövő vasárnap! szabad leszek!!

És ma volt az utolsó beszélő is. Nem jönnek be többet, nem állanak be többet az aggódó, váró sorba, lesni, míg jön mögöttem az őr, míg lehoz hozzájuk a szurony... Nem néznek rám többet olyan aggódó, kérdő, sajnáló szemekkel, amelyek mögött ott rémlik: mi lehet ott fent, mit szenved, mit gyötrődik... Nem kérdik többet ezerszer tizperc alatt, hogy mi kell, mi kellene, mit hozzanak, mit kívánok és nem kell többet erőszakosan mosolyognom, erőszakosan nyugtatnom, vigasztalnom őket, hogy nem kell semmi, hogy jól vagyok, hogy hideg sincs, hogy nem is éhezem, hogy beteg

sem vagyok, hogy jövök már haza nemsokára... Nem kell többet már vigasztalni őket, simogatni anyám kétségbeesett arcát, — nem kell vigasztalnom őket, nekem a fogolynak!... a szabadokat...

Ma volt az utolsó vasárnap. Az utolsó beszélő.

És az utolsó előadás is megvolt délután, amit meghallgatok e falak között. Egy fiatal orvos beszélt sikitó hangján az egészségről és a tisztaságról. Oda se hallgatott a kompánia. Hogy reggel a szájat is meg kell mosni... Aztán egy szemüveges úr Ábrányi-verset szavalt, — mosolyra széledtek az arcok.

Elbúcsúztam a darócos tömegtől, akit nem fogok többet így együtt látni — sugdosni, lökdösní, üzenni — vasárnapdélutáni börtönelőadáson. És a darócos nőktől is búcsúztam, akik még itt is mosolyognak, fázva, bezárva, éhesen, itéletrevárva, ha reájuk téved a szem. Fölmentek a zengő vaslépcsőn és míg be nem értek a cellákba, néztek vissza. Ha nem lettek volna ott a szuronyok, biztos, integettek volna.

Ma elbúcsúztam a börtönvasárnapoktól, amelyek néha megédesítik a rabok bezárt életét. Hogy látogatók jönnek, hogy jobb a kincstári koszt, hogy orgona szól a zárkák között, hogy hosszabbak a séták, hogy előadás van délután,

hogy látjuk egymást, hogy elmúlt egy hét.

Még négy nap van hátra. A vasárnapoktól már elbúcsúztam...

HUSZONHETEDIK NAP

Éjszaka már nem tudok aludni. Csak feterengetek éjfélig, aztán szendergek. Fölriadok. Valahol, alattam a mélységen megzörgött egy cellaajtó. Valaki rázza, kopogja, rúgja. Ilyenkor... éjszaka... őrmesterek felugranak ágyukról, rohannak lefelé, dörögnek a lépcsők, az egész éjszakai börtön egy lázas, káromkodó rohanás. Éjszaka kopog valaki az ajtón... Csörögnek a kulcsok, dobogás, hangok, aztán kinyílik egy ajtó valahol... hangok, szavak... és nem hallom visszacsapódnia vasajtót. Mi az?... Mi történt éjszaka, lent a mélységek cellájában?... Elájult valaki... meghalt valaki... összeverekedtek... mi az... Először hallottam éjszaka kopogni a zárka ajtaján. Mi történt?

A falak fehérlenek a bizonytalan rémülettől. A börtön csöndes... nem felel.

Szendergek szalmazsákomon. Belakatoltam szemeimet végre, már nem akarok semmiré gondolni. Aludni szeretnék. Vibrál az izgalom.

Szendergek. És e percben hirtelen, mint egy Schrapnell, ha lecsap, rámgyújtják a villany!... Az őr jár a folyosón, rámlobbantja a lámpát és beles: mit csinálok, alszom-e? Meglesik az álmaimat. Azokat is. Kikutatnak, levetkőztetnek, ha bejövök ide, azontúl ide ültetnek a lámpájuk elé és el nem engednek. Leskelődnek, vigyáznak, kémlelnek. Lesik, ha felkelek és lehúzom hálóingem, — lesik, ha mosdom, — lesik, ha eszem, — lesik, ha sétálok, ha irok, ha nézek, — lesik, ha semmit sem csinálok, — lesik, ha vettőzöm és meglesik az álmaim.

Itt fekszem előttük tehetetlenül, kiterítve. Mint egy halott. Báb vagyok. Övék vagyok.

Három napig még.

Reggel — azt mondták — hó esett. A homályos ablakon a magasban, nem látszik más. csak szürkeség. Hó, eső, nap? Nem mindegy itt? Úgy se látom egyiket sem.

Megint kizavartak cellámból. Kötözhettettem egy napra a kabátommal és a könyveimmel. Idegen helyen egy napig... Az ideges izgalom még jobban vibrál. Nem hagynak békén. Zavarannak. Pedig olyan csöndes rab vagyok. Egyszer sem zörgettem az ajtón, egyszer sem vertem a lábammal, egyszer sem kértem semmit, nem

szoltam semmit, nem voltam kihallgatáson, nem sírtam melegért, emberért, szabadságért... És tiz szót, ha beszéltem négy hét alatt. Nem kértem semmit, rab voltam, — hagytam: vezényeljenek, dirigáljanak, — övék vagyok egy hónapig. És mégis zavarnak most. Most zavarnak: amikor már megyek.

Itt idegenben még hidegebb minden. Egy hétag nyitva volt az ablak, egy hétag szellőzettek, míg üres volt a cella. Most csukták be, hogy bejöttem a könyveimmel... December van.

Föl kell venni a kabátom. A kályha sem jó. És járkálok. Hat lépés előre, hat vissza. És azon veszem észre magam, hogy két órán át járkáltam így. Hat előre, hat vissza.

Valaki meghallotta ezt a sétát. Kopog a hideg kályhacsövön. Megállók és fölfigyelek. Várok. A kopogás szól. Gyorsabban, hangosabban, idegesebben. Aztán harsányan, tüzesen és dühösen. Morse-jelek. Rövid, hosszú, két hosszú, egy rövid. Eszembe jut, hogy itt mellettem a sötét van és most egy szerencsétlen erőlködik a csöveken, aki nem lát, aki vak e fehér falak között. Szegény, ott gyötörök, kapkod, botorkál a sötében. És erőlködik, dühösködik a csöveken. Beszélni szeretne valakivel, akar valamit talán...

Szól, harsog, dühöng a J<opogás. És nem

tudok felelni. Fiatal rab vagyok még, nem ismerem a börtön-Morsét. Tehetetlenül állok és nézem a csövet. Nem tudok felelni neki, szegénynek.

Kidühönkte magát. Most elhallgatott. Most ö is tehetetlen vakságában. Csönd van. Fojtó csönd. És most fölülről, halkan, tompán megremeg a cső. Kopognak. Hosszú, rövid... A harmadik emeletről válaszoltak neki.

HUSZONNYOLCADIK NAP

Most kezdem megismerni a börtönéjszakát, most, hogy elmegyek már. Mert éjszaka csak szendergek szalmazsákomon és a szabadulás izgalmában fölriadok minden neszre. Vár a szabadulás. Már nem tudok aludni.

Az éjszaka dobolásra ébredtem. Hallgatom, figyelem. A kihült csöveken dobol valaki. Figyelem: ki válaszol neki, mert telegrafál. De rájövök: ez nem szabályos kopogás... ez melódiát dobol ki a kihült csöveken! Ismert ritmust kopog az ujjaival... figyelem, mi ez... Induló... Rákóczi-induló.

Valaki nem tud aludni és Rákóczi-indulót dobol a csöveken.

Négy hét alatt rendületlen kitartással valami ismeretlen, valami megfoghatatlan ízt kerestem. Próbáltam analizálni, leírni, megfogni az orrommal, a nyelvemmel, — mi az az iz, amit keresek, kutatok reggel és este, délben és délután?

Reggel kezdődik. Reggeli után. Járkálok fölle és keresem az ízt. Nem találom, nem tudom megfogni. Ebéd után megint érzem. Itt kiabál a nyelvemen és nem tudom megfogni. Már bosszant és kerget. Tésztát eszem csokoládést, talán ez majd leveri. Lenyelem és itt van megint a nyelvemen... Almát kóstolok, naranccsot, amit behoztak... hiába... itt kárörvendezik a nyelvemen! Datolyát majszolok, rádobok egy fügét, utána mogyorót, — hátha elhallgat. És figyelem. Most elment. Föllélekzem. Biztos, valami édes hiányzott. Majd kérek még fügét.

Olvasni kezdek. És ebben a percben fölkacag az iz a nyelvem hegynén. És nincs iz, amely elveri. Itt marad estig és reggel újra jön.

Négy hete nem volt dohány a számban.

Tegnap meszeltek. Este hazajöttem illatos szobámba és nem néztem, kerestem semmit: örülttem, hogy itthon vagyok. Ma aztán megnéztem: megvan-e minden, nadrág, kalap, cipő. Mindent megtaláltam a fogasvártán, csak egy kalap tünt el és egy szalvéta. Dühösített. Épen ezt vitték el, akik meszeltek. Már kopogni akartam ajtómon, hogy hívjam a kulcsost, panaszt teszek, meg kell keresni, itt lesz még minden az épületben, nem ment még el senki. De visszajövök az ajtótól. Nem kopogok. Minek

bevádolni valakit, míg nem tudom biztosan, hogy bűnös. Minek mókát csinálni a folyosón, hogy sötétet kapjon az a szerencsétlen. Először átnézek még minden. Mégegyszer és minden zugot. Hátha itt van valahol, csak elbújt.

Fölkutatok minden. Mennyi zug van e hat-lépésnyi falak között! Fél óra munka. És kalapomat ott találom összegyűrve, kifordítva a másik ágy rejtekében, amit nem használok, á szalmazsák redőibe belenyomva... Kitisztítom, aztán elindulok a szalvéta után. Annak is itt kell lenni, ha a kalap itt van.

Fél óra munka. Mennyi új zug! Reménytelen. Előlről az egészet. Fölmászok a kis élésszekrény tetejére és kutatni kezdek találomra a félrerakott, elhasznált zsíros csomagolópapirokok között, amiben az ebédet hozzák. Nem találom. De valami mintha súgna. Lemászok és leemelem a nyaláb zsíros papirt. És egyenként szétnyitom, megnézem minden egyiket. Ott találom a szalvétát szépen összehajtva egy szakadozó stanicli fenekén...

A meszelő házimunkás eldugta a kalapot, meg a szalvétám, míg egyedül volt a zárkában. Ő, nem viccból tette, hogy megszalasszon, megbosszantson... ó, nem... Először föltételezte, hogy nem veszem észre az egészet. Majdcsak, ha kimegyek. És akkor már nem lehet tudni, hogy mikor tünt el, ki járt bent, nem is hoztam be, biztos keresni akarok, csak azért köve-

telem... És ha elmegyek, ő szépen bejön, kitakarít utánam és zsebretesz, amit — itt hagytam. Lesz szalvétája, kalapja.

És ha észreveszem azonnal és dörömbölök az ajtón, murit csinálok a folyosón, jön a kulcsos, csapcod, káromkodik, hogy szabad ilyennek előfordulni, ki lopott, és epen a szerkesztő úrnál, biztos a házimunkás volt, majd én megtanítom... És kiparancsolja a házimunkást, kiabál, ordít, adod elő kutya, bemész a sötétbe, lecsuklak, hol van kutya, hovatetted... ő csak hallgatja és nyugodtan feleli: nem tudja, hol van. Kutatást tartanak a zárkájában, persze nem találják! Akkor jön ő. Hogy biztos csak cirkuszt csináltam ő ellene, tessék megnézni az ő zárkáját is, ott lesz biztos...

És akkor jönnek az enyémbe is, fölkutatnak minden és a szalmazsák rejtekéből előjön az összegyűrt kalap, a staniciból a szalvéta... ő diadalmas, — úgy-e mondta! Ő nem tolvaj. A börtönben nem. Csak kint. — És még nekem jönnek, csinálják a cirkuszt, lehúz az őrmester, még tán el is ítélni, hogy mertem ilyen cirkuszt csinálni, megvádolni egy fogoly társamat...

Megvan a kalapom, szalvétám.

Milyen jó, hogy nem szoktam megvádolni senkit, míg nem tudom biztosan, hogy bűnös.

Tegnap már újrakezdtem a kiolvasott köny-

veket. Vasárnap elfelejtettek behozni újakat. És olvasás nélkül kezdtem látni, milyen gyötrelmem a börtön. Muszáj olvasni, mert agyongyötörnének a falak. Újrakezdtem a kiolvasott könyveket. Nem is érzem, hogy fajnak a szemeim a kilométeres olvasások miatt.

Végre délben bejön a kulcsos. És aranyló gyermetegséggel mondja: könyveket hoztak megint, de ö nem vette át, mert nem tudja, hogy fogom hazavinni őket két nap múlva, annyi van itt... Szalajtom vissza lóhalálban... hozza csak hozzá... Félóra múlva előkerül. Három könyvet hoz, Romain Rolland, Henry de Reginer. És beadja őket az ablakon az iroda hatalmas átvevőkönyvével együtt. írjam alá, addig itthagyja. Hogy minek olvasok annyit, nem tudom majd hazavinni a könyveket, — dünnögyi.

És míg visszajön, átlapozom hirtelen az iroda könyvét. Nézem: ki mit, mennyit olvasott. És jönnek a nevek, rovatok: Tolnai Világlap, Képes Album, Színházi Élet, Sportlap, Milliók könyve... Elvétve egy-egy beírás: angol szótár, francia Berlitz...

Nem olvasnak az emberek. Hiába, még börtönben sem.

Este jön megint a kulcsos. Bekérdez az ablakon: kihallgatás? Hogy akarok-e holnap az

ügyész úr elé menni. Nem kérem, köszönöm. Becsapja az ablakot. Már a szomszédban jár, de hallom, amikor odamondja írnokának, aki jegyzi a jelentkezők nevét:

— Lássa, ezzel az emberrel nincs semmi baj... És fölcsap a szomszédból a láarma, veszekedés, — valamelyik a kulcsosra támadt és kiabál. Egymásra ordítanak, veszekednek, zeng a folyosó. Hogy ö akar menni kihallgatásra, öneki joga van, majd meglássa, — de nincs joga, ne kiabáljon, nem megy minden vacakért... Zeng a folyosó.

Aztán végre lecsöndesül. Előttem elmenőben megint odaszól az írnoknak: Ezzel nincs sose baj... Úgy mondta, hogy halljam. Megdicsért az őr.

HUSZONKILENCEDIK NAP

Az utolsóelőtti nap. Már nem is tudok nyugodtan gondolkozni. Csak színezem a távozást, a szabadulást, a szabadság első perceit. Mi lesz, ha majd értem jönnek, ha levisznek, ha kinyitják az ajtót... Mi lesz, ha hazaérek a koraregeli álmos arcokra, ha megfürödtem, jó ruhában elindulok az uccán, ha pöfekelve, — píázva! — benyitok a redakcióba... Úgy érzem, hogy mindenki mosolyog már rám. Hiszen úgyis megyek már. Hogy az egész nem is olyan szigorú. Nem is érzem, hogy most aludni kell, most enni, most sétálni. minden olyan megszokott, olyan mosolygó már, nem is teher. Nem is börtön. És nekem is mosolyognom kell minden-kire, hiszen itthon vagyok... Hiszen itt állnak meghitten, sorban a könyveim, itt a tintám, tollam... Nem is börtön. Az utolsóelőtti nap!

Jön az örmester este, jelenteni kell. így mondomb: egy napig még egyedül vagyok! Rám-néz és mosolygunk. Olyan jó ez. Olyan boldog

nyugtalanság. És minden megenyhül, ami rossz volt, ami kínzott. Az egész börtön. A didergés, a megfagyott kezek, a kényszerséta, a falak, bezárt lakat, a rácsok, a vezényszavak. Hiszen itt van, jön már: a szabadság. Még egy nap. Az utolsó.

Már búcsúzom a borbélynál is. Az egyetlen emberekkel, akikkel összejöttem itt. Akikkel beszéltem, akik nevettettek a keserű vicceikkel, akik elláttak minden hírrel, akik jöttek a futballeredményekkel, a tárgyalásokkal, az új érkezőkkel, akiknek levittem maradék vajaskenyeremet. Már bucsuzkodunk. Már kérík a szürke nadrágom, hagyjam nekik itt, minek az nekem kint. Látják, hogy nem megy, hogy nem is kell, — kérík a harisnyámat, a félcipőmet, a sapkámat, a nadrágszíjjamat, a megmaradt kölnivizemet, minden. Ez szokás itt. Börtönszokás. Elkérni amit csak lehet a távozótól. A szabadulótói! Hiszen neki úgyis lesz már minden, hiszen — szabad! Hagyjon itt legalább valamit, egy nadrágot, egy harisnyát, — emléket!..

Négy óra van, följöttem az utolsóelőtti sétából. A fáradt decemberi ég sötétséggel tölti meg a cellát. Nem látok semmit a süni homály-

ban, elfekszem az ágyamon. És mosolygós boldog zsibbadtságban kinyújtom a karjaim és megropogtam csontjaim. Jól esik a lusta nyújtózás. Mintha fáradt, zsibbadt volnék. Elnyúlok lustán, pedig egész nap nem csináltam semmit. Huszonkilenc napja nem csináltam semmit.

Ez a börtön. Ez a lusta fáradtság, ez az elnyúlt zsibbadtság, ez a tízórai alvás, a minden álmosság, a télenség, az elpuhulás. Ezt csinálja a börtön. Erre jó a börtön. Elnyúlok lustán, lomhán, fáradtan. Pedig négy hete nem csináltam semmit.

HARMINCADIK NAP

Kacagok, kacagok, kacagok.

Föipakkolom a kezem, megtörnöm a zsebeimet: — viszek le minden a borbélyhoz, ami megmaradt. Egy főlbontatlan szardinia-dobozt, a szalámirud végét, két almát, fél kenyeret. Odarakom elébük: — *reggel szabadulok!..*

Mosolyognak az örökk, már nem is vesznek komolyan, — már félíg szabad vagyok. Uraznak, köszönnek. Mesélnek. Jóba akarnak lenni, hogy így búcsúzzunk el. Hogy felejtsek el minden: ajtócsapást, rámmordulást, lökést, vilanylaeloltást.

Jön az orvos-őrmester, aki forró vizet küldött a megfagyott kezemnek, aki meglátogatott apáskodó vigasztalással. Leül és — *nagyságos uraz*. Hiába kérem, ne nevezzen így.

Bánt e nagyságos urázás, de érzem: reggel szabad leszek.

Délben nem tudok ebédelni. Ott hagyok minden a szűk lábosokban. Hogy örül a házimunkás, szegény. Sültet eszik ma ebédre, mert én utolsónapos vagyok.

Aztán dörömbölni kezdek a vasajtón. Először, mióta itt vagyok.

Jön riadtan az örmester: mit akarok.

Riadtan kérdezem: nem kell-e valakinek szólnom, hogy itt ne felejtsenek?...

Sajgó rettegés ez az utolsó napon, az utolsó órákban, a szabadulás előtt: hátha itt felejtenek...

Mosolyog és harag nélkül megnyugtat:

— Már reggel kijelentettük a szerkesztő urat!..

Már biztos vagyok.

Reggel szabad vagyok.

De délután olykor belémdobban: hátha itt felejtenek... Megint dörömbölök.

Olvasni próbálok. Sikertelen.

összecsomagolom az Írásokat, amit Írtam és bizonytalankodom: hogy fogom ezeket kivinni innen?.. Megtalálják a motozásnál. Le-foglalják. Elveszik, ami az enyém, amivel együttétem itt harminc napig.

Kérdezem, hogy megy a szabadulás, ki lesz az örmester, a censor.

Este értem jönnek. Kiáltják végig a folyosón: *szabadulok!* Levisznek az irodába, elbúcsúzni, aláírni.

Hárman megyünk. Reggel *hárman* szabadulunk. 430 fogoly közül.

Vihogok, még megyünk lefelé. Azt hiszem, fölverem az egész börtönt, — hallják, lássák,

nevessék: *reggel szabadulok!!*

De észre sem vesznek. Nem mosolyognak vissza, nem intenek vissza. Mit tudják, mi az: reggel szabadulok!

A két társam sem mosolyog. Mintha nem is szabadulnának. Én kacagok.

Az irodában még rámmordulnak. Vissza szeretnék szólni. Elfojtom. Éled már bennem az akarat, a szabadság, — de elfojtom még. Morduljanak még egyszer, utoljára, — ha jól esik nekik.

Az egyik társam nem szól semmit: öt reggel Szegedre viszik. Markó helyett — Csillagbörtön.

A másik ordít. Jegyzőkönyvet, hatóságot követel. Neki már tegnap szabadulni kellett volna. Csak holnap ereszlik ki. Két napig itt fejtették.

Aláírok minden. Bánom is én, mit. Reggel szabad vagyok!

És még este a cellában. Nem műlnak az órák és nevetek.

Ez a leghosszabb nap. Az utolsó.

Fél kilenckor már ágyban vagyok. így talán hamarabb műlik el az éjszaka.

Végtelen éjszaka.

A hátamon fekszem. Nyitott szemmel. Végig gondolom az egész harminc napot. A borbélyt, ahol a kaszinó volt, és éléstár, — a beszélőszbát, ahol melegedtem, az udvart, ahol áztam.

Harminc nap. Harmincszor 24 óra. Végtelen idő. Most átrepülök rajta.

Mikor a végére érek, azt hiszem: elmúlt a fél éjszaka.

Megnézem az órát. Fél tiz. Csak egy óra múlt el.

Végtelen éjszaka.

Nem műlik el soha.

Nem merek rágondolni a szabadulásra. Az ucára, a házakra, az autókra. Otthonra. Jaj, mi lesz.

Nem merek rágondolni.

Reggel szabad vagyok. Nem tudom végig-gondolni.

Tiz óra. Azt hittem, végigvirrasztottam már az éjszakát.

Nem műlik el soha.

Ezer mérföldeket rohanok át. Nézem az órát. Csak percek múltak el.

Oldalra fekszem. Vissza a hátamra. Megfordulok. Nevetek. Nézek. Rémült csönd. Soha sem fognak már kiabálni?

Nem lesz reggel.

Elnyom minden érzést ez az elnemmuló éjszaka.

Felujjongan a harang. Verik, cibálják, jajgattatják. Öt óra. Fölzavarják a rabokat.

Ágyúgolyó vagyok. Kilövődöm az ágyból.

Kapkodom a ruhákat. Nem is érzem, hogy

köhögős, sötét, rekedt téli hajnal van. Nem is látom a lehelletemet, ami kicigarettázik a szájamból.

Belevágom az arcom a vízbe. Rohanni!

Öt óra tiz. Készen vagyok. Még két perc, aztán szabad vagyok.

Most mégis ellassulok.

Várnom kell még. Csak nem mehetek haza hajnalban.

Negyed hat. Bevágják az ajtót.

— Szabadulni! — ordít be az őr. Az egyetlen a 150 közül, akivel összevesztem.

— Mindjárt megyek, csak bepakkolok.

— Nem lehet! Tessék azonnal menni!

Mondom, még nem mehetek. Úgy vágja rám az ajtót, hogy belehördülnek a falak.

Lassan belehányok minden a kofferbe, úgyis kinyitják a motozáskor. Föl sem kötöm a nyakkendőmet, — úgyis le kell vetni a fürdőben, mikor levetkőztetnek.

Fél óra múlva készen vagyok. Itt állok beszíjjazott kofferrel, begombolt kabátban, — mintha utazni indulnék.

Indulhatok. Szabadulni.

Dörömbölök. Engedjenek ki, már mehetek.

Visszaordít az őr:

— Ha nem ment az előbb, most várjon!

Ki sem nyitja az ajtót.

Itt állok készen a szabadulásra, felöltözve, bepakkolva, — most azért sem engednek ki.

Öklömet rázom. De kiengedem.

Mosolygok. Ordítson csak. Utoljára.

Fél óráig azért is várni hagy. De tovább nem lehet: ki kell engednie.

Nyitva az ajtó. A kalap a fejemben. Megerék. Az őr is jön. Még nem vagyok szabad, — majd ha megmotoztak. Megremegek: mi lesz az írásaimmal?

Utoljára jön mögöttem az őr.

Lekísér az őrmester elől.

Leültet. Mosolyog, ő érzi, mi ez.

Meg sem motoz. Nem akarja, hogy mégegy-szer levetkőzve álljak itt, tehetetlenül, amíg kiforgatják a zsebeimet, kirázzák a harisnyámat, megtapogatják a hajamat.

Átadja a letétemet. A tárcaám, a noteszem, a cigarettadobozt. És átadja a pénzem. Megcsörgetem a zsebemben.

Ideadja a levelet, hogy szabad vagyok.

Ember vagyok megint.

Eddig szám voltam: 2800.

Csak köszönök minden, csak mosolygok minden.

Ez az ember adja vissza a szabadságot. Aki eddig dirigálta az életem.

Autót hozat.

Mit adjak neki? Mivel köszönjem meg mindenzt? Visszaadja az életemet...

Mit tudok most adni?..

Látom, írni akar, keresi a ceruzát. Lihegő

örömmel odaadom az enyémet! Fogadja el!
Vegye el!

Berreg az autó. Itt van a kapu előtt.

Hálás vagyok. Köszönök. Mindent. Mindenkinek. Kezet fogok. mindenivel. Ismeretlenekkel. örökkkel, akitet még soha sem láttam.

Csak néznek rám. Most ébredtek föl. Rekedtek, köhögösek. Fogom, rázom a kezüket.

Belezuhanok az autóba.

Nem is látom a reggeli sötét, téli uccát.

Rázuhanok az ülésre.

Minden mozog. Nem látok semmit. Nem hallok semmit.

Meglódul az autó.

Rohanni kezd.

Ülök a pamragon. Kábán.

Nincsenek érzékeim.

Rohan az autó. Mintha állna.

Meglódul, táncol. Zökken.

Megállt.

Kába homállyal kinézek az ablakon.

Áll az autó. Oldalt egy sárga villamos. Ott egy óra. Hatot mutat. Nyugati pályaudvar.

All az autó.

Állnak a villamosok.

Utánunk egy sereg autó.

Megállt az élet.

Kábultam nézem az ablakot.

Ott az úton áll valaki. A középen. *Dirigál a karjával.*

Hirtelen kivilágosodik a szemem. Fülem hal-lani kezd.

Közlekedési rendőr! Az ucca közepén. A körút közepén.

Közlekedési rendőr!

Megállította az autót!

Rohanni akarok haza és megállította az autót...

Földobban a tudat: *szabad vagyok!*

Megállított a rendőr: szabad vagyok.

Nekilódul az autó. Röpülök haza.

Most tudtam meg az elkábulásban, hogy szabad vagyok. Megállított a rendőr.